

Beilleszkedési utak és lehetőségek

KUTATÁSI JELENTÉS

ERESER Közvélemény és Piackutató Betéti Társaság

Budapest, 2009. december

EURÓPAI INTEGRÁCIÓS ALAP

Készült az Európai Unió Európai
Integrációs Alapjának támogatásával.

Tartalom

Bevezetés	3
A kutatás módszertana	4
A migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőivel készült szakmai interjúk eredményei	5
Módszertani meghatározottságok	5
A migráns ügyfelekkel való kapcsolat	7
A szakemberek migráns területhez kapcsolódó motivációi	7
A migránsok integrációjában érintett szervezetek kapcsolata a migráns ügyfelekkel	9
A migránsok integrációját segítő munka	13
Készségek és kompetenciák	13
Az ügyfélkör jellegzetességei	14
A segítő munka sajátosságai és kihívásai	17
A migránsok és a segítő szakemberek szükségletei	21
A migránsok speciális szükségletei	21
A migránsokat segítő szakemberek szükségletei	24
Beilleszkedési utak: életútinterjúk migránsokkal	27
Módszertani meghatározottságok	27
A Magyarországra érkezés motivációja	29
Integráció három dimenzióban	32
Integráció papírforma szerint	32
Munkaerő-piaci integráció	35
Lakáshelyzet	40
Szomszédok	43
Oktatási intézmények és az integráció: a nyelv kérdése	46
Kapcsolat az intézményrendszerrel	52
A migránsok és az egészségügyi rendszer	53
Társadalmi integráció	56
Kapcsolati háló – informális kötések	56
Kapcsolati háló – formális kötések	59
A közös szórakozás, mint az integráció eszköze	64
Hasonulás a fogadó társadalomhoz	66
A fogadó társadalom elutasító magatartása	68
Jövőkép	69
Hosszú távon Magyarországon maradók	69
„Menni vagy maradni?”	71
Vissza-, vagy továbbmigrálók	73
Integrációt támogató javaslatok, „jó gyakorlatok”	75
Összefoglalás	80

Bevezetés

Magyarország a harmadik országbeli állampolgárok társadalmi beilleszkedésének elősegítésére mostanáig nem fektetett nagy hangsúlyt. Ez a migráns csoport Magyarország EU csatlakozása után került először górcső alá, és 2007-ben vált az Európai Integrációs Alap által támogatott pályázatok kizárólagos célcsoportjává.

Magyarországon a külföldi állampolgárságú személyek – magyar állampolgárokhoz viszonyított – aránya nem éri el a 2 százalékot. Nagyságrendileg a külföldi állampolgárok fele, kb. 100 ezer fő tartozik a harmadik országbeliek csoportjába: ők azok, akik nem EU tagországokból származnak, és nem is részesülnek nemzetközi védelemben, hanem tartózkodási, letelepedési/bevándorlási engedéllyel, illetve befogadottként élnek Magyarországon. E migráns csoport sajátossága, hogy nagyobbik részük magyar anyanyelvű, és több mint felük Budapesten és annak vonzáskörzetében lakik. A hazai népességhez képest, a fiatal felnőttek és a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők aránya nagyobb körökben.

A tanulmány az Európai Integrációs Alap támogatásával megvalósuló „Beilleszkedési utak és lehetőségek” című projekt keretén belül lezajlott kutatás eredményeit ismerteti.

A kutatás fő célja volt, hogy feltárjon olyan tényezőket, amelyek a harmadik országbeli állampolgárok integrációs törekvéseit befolyásolhatják. A kutatás során felszínre került eredmények hasznosítása hozzájárulhat a célcsoport számára hatékonyabb segítséget nyújtó integrációs politika kialakításához.

A kutatási jelentés a projekt két alapelemén nyugszik: a kutatási módszertan bemutatása után, elsőként a migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőivel készített szakmai interjúk, majd a migránsokkal készített félig strukturált életút-interjúk eredményeit ismertetjük.

A kutatás alapját azok a szakmai és életútinterjúk jelentették, melyeket a migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőivel, és a harmadik országból származókkal készítettünk. Ezúton szeretnénk megköszönni az interjúk elkészítésében nyújtott közreműködésüket.

A kutatás módszertana

A harmadik országbeli állampolgárok (továbbiakban: migránsok) integrációs helyzetének feltárására kvalitatív módszert, interjú technikát alkalmaztunk. A kutatás tervezése során két célcsoportot különítettünk el, melyeket:

1. a migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselői, és
2. a harmadik országbeli állampolgárok alkottak.

A migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőivel félig strukturált, úgynevezett szakmai interjúkat, a migránsokkal pedig félig strukturált életútinterjúkat készítettünk. A két interjútípus arra szolgált, hogy a migránsok integrációs törekvését két oldalról –a többségi társadalom, valamint a migránsok tapasztalatain keresztül - is megvilágítsuk.

A kutatás fontos módszertani alapja volt az az elképzelés, hogy interjúalanyainkat migráns önszerveződéseken, illetve migránsok integrációjában érintett szervezeteken keresztül fogjuk elérni. E módszer több okból is hatékonynak ígérkezett:

- egyfelől a migráns szervezet összeköt a potenciális interjúalannal;
- másfelől a migráns szervezet ajánlásával könnyebben elérhető az a bizalmi légkör, ami az ilyen jellegű életútinterjúk esetében szükséges;
- valamint, a migráns szervezet tagjai segítségünkre lehetnek az esetleges nyelvi problémák áthidalásában.

Ennek megfelelően, a szakmai interjúk elkészítéséhez elsősorban olyan szervezetek kerültek kiválasztásra, melyek a migránsok kulturális, vallási, etnikai meghatározottságukhoz hozzárendelhetőek. Tehát olyan szervezeteket kerestünk, melyek a magyarországi migránsok, nyilvántartások¹ szerint, legjelentősebb csoportjaihoz – ukrán, kínai, vietnámi, szerb/montenegrói köthetőek.

A migránsok integrációjában érintett szervezetek együttműködésével 10 szakmai interjút, a migránsokkal pedig 30 életútinterjút készítettünk. Az interjúk mindkét csoport esetében egy-másfél órás időtartamúak voltak, és a beszélgetések az előre elkészített interjúvázlatok – szakmai és migráns - alapján zajlottak. Az egyes célcsoportokhoz kapcsolódó szegmentációkat a következő fejezetekben tárgyaljuk részletesen.

¹ BAH statisztika

A migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőivel készült szakmai interjúk eredményei

Módszertani meghatározottságok

Mint ahogy említettük az előzőekben, a szakmai interjúk (10) lebonyolításához elsősorban olyan szervezeteket kerestünk, melyek kifejezetten a Magyarországon jelentős migráncsoportok - ukrán, kínai, vietnámi, szerb/montenegrói – integrációjában nyújtanak segítséget. Ilyen alapon készült interjú az alábbi szervezetek képviselőivel:

- Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület,
- Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány,
- Administration Service Bt.,
- Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesülete.

Nem egy konkrét származási ország migránsainak, hanem bármilyen őt megkereső migránsnak segítséget nyújtó szervezetek közül interjút készítettünk a következő két ismert szervezet képviselőjével:

- Menedék- Migránsokat Segítő Egyesület,
- és a for-profit szférában működő Helpers Hungary Kft.

A hatósági oldalról a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalt kerestük meg. Valamint interjú készült a Magyar Iszlám Közösség, és az Afrikáért Alapítvány egy-egy képviselőjével. Az Artemisszió Alapítványt, az Európai Integrációs Alap támogatásával megvalósuló munkaerő-piaci integrációt segítő projektjük alapján választottuk ki.²

² A kutatási tervben, munkaerő-piaci szakmai interjút terveztünk a munkaügyi központ képviselőjével, azonban az interjú szervezeti okok miatt nem jöhetett létre, így választottuk ki az Artemisszió Alapítványt, mint olyan szervezetet, mely a migránsok munkaerő-piaci igényeire válaszoló EIA projektet működtet. A terepmunka során még egy esetben láttuk indokoltnak az előzetes szegmentációtól való eltérést: az önkormányzati ügyintézővel való szakmai interjú elkészítésétől egyrészt azért tekintettünk el, mert a harmadik országbeliek csoportja csak a letelepedési engedély – a beilleszkedés magas foka mellett valósul meg - birtokában fordulhat a helyi önkormányzathoz. Másrészt pedig azért, mert a párhuzamosan folyó kutatások tapasztalata alapján az önkormányzatok elvétele kerülnek kapcsolatba a harmadik országbeliek csoporttal. Az önkormányzati szakmai interjú helyett így került sor a Magyar Iszlám Közösség képviselőjével készült interjúra, mely hozzájárul a migráns célcsoportról szerzett ismereteink bővítésére.

A jelentős migráncsoportokhoz kapcsolható szervezetek felkutatása sok kitartást igénylő feladatnak bizonyult. Mivel a két legszámosabb migráns csoportot képviselő

Országos Ukrán Önkormányzat és a Fővárosi Szerb Önkormányzat nem kívánt részt venni a kutatásban, ezért alternatív szervezeteket kellett keresnünk. Így akadtunk a Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesületre. Az Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány orosz anyanyelvűeknek - beleértve esetenként az ukrán állampolgárokat is - nyújt szolgáltatásokat. Kínai önszerveződő migráns csoportot ugyan nem tudtunk utolérni, de a főrprofit szférában működő Administration Service Bt. képviselője hasznos információkat osztott meg velünk ügyfélköre, elsősorban a kínai állampolgárok, sajátosságai, igényei tekintetében. A Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesülete vezetője pedig a vietnámi vállalkozók szemszögéből vizsgálta meg az integrációs kihívásokat.

Kutatási hipotézisünk alapján a migránsok integrációs teljesítménye nagyrészt a hiányzó információhoz való hozzáférés esélyén múlik. A hiányzó információ könnyebben elérhető, ha a migráns ismeri a fogadó ország nyelvét, ha rendelkezik kapcsolati hálóval, valamint ha a migránsok integrációjában érintett szervezetek segítőknek, ügyintézőinek megfelelő ismeretei, nyelvtudása és tapasztalatai vannak. Mint ahogy az a migránsokkal készült életútinterjúkból kiderül (lásd a tanulmány második részében), a nem magyar származású migránsok esetében a magyar nyelvtudás hiánya bizonyult a legnehezebben áthidalható nehézségnek. A fogadó társadalom nyelvét nem ismerve, még hangsúlyosabb szerepre tehet szert a kapcsolati háló, valamint a migránsokat segítő szervezetek.

A szakmai interjúkat az alábbi kérdéskörök mentén építettük fel:

- a migránsokkal, mint ügyfelekkel való kapcsolat (a szervezet profilja, szakmai kapcsolatai, stb.);
- a migránsokat segítő munka (jellegzetességei: nehézségei, könnyebbségei);
- a migránsok speciális szükségletei (a migránsok integrációjában érintett szervezet és a tágabb környezet válaszaik találkoznak-e az igényekkel);
- a migránsokat segítő szakemberek szükségletei (képzés, tréning).

A migráns ügyfelekkel való kapcsolat

Kutatásunk részeként fontosnak tartottuk megismerkedni a szervezetek profiljának, tevékenységeinek, migráns ügyfelekhez kapcsolódó munkájának bemutatása mellett a szervezetek képviselőinek indíttatásával, a migráns területhez fűződő motivációval is.

A szakemberek migráns területhez kapcsolódó motivációi

A migránsok integrációjában érintett szervezetek képviselőinek közel fele maga is migránsként érkezett az országba, és végigjárta az integrációs folyamat különböző lépcsőfokait, amíg magyar állampolgárságot szerezhettek. Többségük a 80-as évek végén, 90-es évek elején intézte a tartózkodási ügyeit, így személyes tapasztalatokkal rendelkezik az idegenrendészeti eljárás, és az integrációs folyamat egyéb állomásai tekintetében.

„Akkor 85-ben a férjem visszajött Magyarországra. Én nem kaptam engedélyt. Nagyon hosszú tortúra után 1986-ban augusztus 22-én sikerült áttelepednem Magyarországra, Budapestre. Itt nem volt, először nem volt lakásunk. [...] sajnós itt Budapesten a férjemnek lett csak munkája. [...] Sajnos én nem kaptam munkát. Tanultam a nyelvet nagyon keményen kellett tanulnom, aztán honosíttatnom kellett mindent.”
(Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület)

A migránsként érkezettek esetében tehát adott volt – a személyes érintettség következtében – a migráns területen való tevékenykedés iránti motiváció. Az egyesületet, alapítványt létrehozók alapvetően a saját, és a környezetükben tapasztalt igényekre reagáltak. Így alakította egy hazánkban élő vietnámi vállalkozó a Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesületét, egy értelmiségi, négy nyelven beszélő, kárpátaljai származású férfi a Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesületet, és egy orosz családanya az Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítványt.

„Nem volt ilyen, hogy alapítvány, ez nagyon nehéz küzdelem volt, hogy hogy is tovább. Csak egyszer azt vettem észre, hogy a gyerekeim nem akarnak oroszul beszélni, hiába beszélünk otthon oroszul. Ők nagyon komfortosan érzik magukat a magyar

társadalomban, és egymással is magyarul beszélnek. És gondoltam, hogy ennek véget kell vetni. [...] Gondolkodtunk, hogy milyen formát válasszunk. Három anyuka összejött, négy, és aztán csináltunk egy ilyen magánalapítványt, és most már harmadik éve működik” (Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány)

A már létező civil szervezetnél alkalmazottként dolgozó kérdezett ugyan véletlenül került oda, azonban a kiválasztásában bizonyára szerepet játszhatott a migráns területen való érintettsége.

„Azt viszont feltételezem, hogy az, hogy vajdasági vagyok, közrejátszott abban, hogy fölvettem az Egyesülethez. Magam is végigjártam azt, hogy az idegenrendészetnél tartózkodási engedélyt kellett intéznom. Ez a tudás nagy segítséget nyújt a gyakorlati ügyintézés során. Valamint a szerb nyelvtudás is számít.” (Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület)

A migránsok integrációjában érintett szervezetek nem migráns háttérű képviselőit többféle motiváció vezette a migráns területen tevékenykedő munkahelyre. A civil területen alkalmazottként, vagy önkéntesként dolgozók elsősorban a migránsokkal való munka vonzó oldalát emelték ki.

„Magam is, amikor tehetem, járok külföldre utazás szempontból, és fontos megismerni az ottaniakat. Nekem az utazás nemcsak arról szól, megnézni a növényeket, fákat, építészeti stílust, hanem az ott élő emberekkel ismerkedni, bevonódni a világukba. És ez, hogy milyen, mikor valaki idejön, és úgy, hogy itt is akar maradni.” (Artemisszió Alapítvány)

A for-profit szférában működő szervezetek létrehozását természetesen elsősorban piaci szempontok vezették, azonban a migráns területen szolgáltató cégek alapítását is egyéni érdeklődés, ismeretek és nyelvtudás alapozta meg.

„2004-ben alakult a Helpers Hungary Kft., amit olyan fiatalok hívtak életre, akik mind hosszabb ideig éltek külföldön, USA-ban és Szerbiában. Ez az élmény, külföldön boldogulni valahol, mindnyájuknak meghatározó volt, valamint láttak olyan szervezeteket, akik hasonló szolgáltatásokat valósítottak meg, mint amilyen most a Helpers.” (Helpers Hungary Kft.)

A migránsok integrációjában érintett szervezetek kapcsolata a migráns ügyfelekkel

A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal, Idegenrendészeti Igazgatósága irányítja az idegenrendészeti hatósági tevékenységet, melynek keretében elbírálja a hatáskörébe utalt vízum- és tartózkodási kérelmeket, valamint az elsőfokú idegenrendészeti hatóságok határozatával szemben benyújtott fellebbezéseket.

Minden harmadik országbeli állampolgárnak, aki huzamos ideig kíván Magyarországon tartózkodni, fel kell keresni az Idegenrendészeti Igazgatóság ügyfélszolgálatát, ahol a letelepedési engedélyig bezárólag intézi a tartózkodási ügyeit.

A származási országtól független segítő szervezetek

Az általunk kérdezett szervezetek közül, származási országtól függetlenül nyújt integrációs, segítő szolgáltatásokat a Menedék- Migránsokat Segítő Egyesület és for-profit párja, a Helpers Hungary Kft.

Míg a Helpers kizárólag ügyfélközpontú szolgáltatótevékenységet valósít meg, addig a Menedék Egyesület többféle módon segíti a Magyarországon tartózkodó migránsokat:

- különböző integrációs programokat szervez a migráns célcsoportoknak;
- társadalmi érzékenyítő kampányokat folytat a médián keresztül;
- közösségi programokat szervez a kultúrák találkozási céljából;
- az idegenellenesség leküzdésére iskolai osztályfőnöki órákon hozza közelebb a gyerekekhez a migránslét sajátosságait;
- migráns-specifikus képzéseket tart a munkája során migránsokkal kapcsolatba kerülő szakembereknek;
- Hálózatot koordinál, melybe igyekszik a migráns területen működő szervezeteket összekapcsolni, közös munkára motiválni.

További fontos különbség, hogy a Helpers irodájában minden szolgáltatásnak ára van, míg a Menedék szociális munka irodájában az ügyfelek térítésmentesen veszik igénybe a szolgáltatásokat.

A két szervezet irodájában zajló munka közös halmaza, hogy hasonló kérdések, problémák megoldásában kérnek tőlük segítséget az ügyfelek. Ide tartoznak a státuszrendezéssel, a lakhatással kapcsolatos ügyek, és minden egyéb, ami tolmácsolással, fordítással kapcsolatos. A Helpers közvetlenül nem vesz részt az állás-keresésben, legfeljebb segít a munkaerő-piaci orientációban, valamint ügyfelek gyakran igényelnek segítséget cégalapításban. A Menedék egyik legfontosabb ügyfeleknek nyújtott tevékenysége a munkakeresésben való segítségnyújtás.

Az Artemisszió Alapítvány nem ügyfélszolgálati tevékenységet valósít meg, elsősorban az interkulturalitás témában szerveznek tréningeket, képzéseket, iskolai programokat, viszont az Európai Integrációs Alap 2007. évi allokációjából megvalósított projektjük egy komplex munkaerő-piaci szolgáltatáscsomagot kínált bármely ez iránt érdeklődő, harmadik országból származó állampolgárnak.

Származási ország specifikus segítő szervezetek

A származási ország-specifikus segítő szervezetek körében is találtunk non-profit és főrprofit szervezeteket. A szervezeti formát tekintve csupán egy szervezet, az Administration Service Bt. tartozik a főrprofit szférába, mely elsősorban kínai ügyfelek ügyintézését vállalja. Azonban az igénybevett szolgáltatásokért egyes non-profit szervezeteknél is fizetnie kell az ügyfeleknek. Ilyen szervezet a Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesülete, és az Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány is.

Az Administration Service Bt., az egyéb hivatalos cégekhez hasonlóan, alapvetően a státuszrendezésben – vízum ügyintézés, tartózkodási, munkavállalási, működési, letelepedési engedély, valamint állampolgársági ügyek intézése – nyújt segítséget az ügyfeleinek.

„Nekem saját magammal szemben egy konfliktust jelent, hogyha én egy segítőnek mondom magam, akkor ezért hogyan kérhetek pénzt, de mivel neki szüksége van a segítségre, és tekintsük ezt szolgáltatásnak, aminek ára van, mert nekem van időm és tudásom, ezt valami módon el kellett adnom.” (Administration Service Bt)

A 15 éve sikeresen működő cég az utóbbi években a non-profit szférában is aktivizálta magát, és olyan szolgáltatásokat kínál, most már térítésmentesen, melyekre meggyőződése szerint, az ügyfélkörüket főleg kitevő kínaiak esetében nagy szükség van: pl. jogi tanácsadás, kismamáknak gyerekgondozás.

A fizetős szolgáltatásokat kínáló másik két szervezet, a Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesülete, és az Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány eltérő profilú szervezetek, de abban mindenképpen hasonlítanak egymásra, hogy saját közösségükből nőttek ki, tehát olyan közösségi igényekre próbálnak válaszolni, melyekre nem kínálóznak alternatív lehetőségek.

Azt a tény, hogy szolgáltatásaik egy részét csak ellenszolgáltatás ellenében tudják nyújtani, az interjúk tapasztalata alapján, a migráns szerveződések gyenge érdekérvényesítő képességének is tulajdonítható. Ők maguk is nehézségekkel küzdenek: információhiányban szenvednek, és sok esetben nem rendelkeznek kellő gyakorlattal és/vagy nyelvtudással, hogy különböző pályázatok segítségével alternatív bevételi forrásokra tegyenek szert.

A Magyarországon Élő Vietnámi Vállalkozók Egyesülete olyan módon próbálja segíteni az Egyesület keretében működő hazai vietnámi vállalkozókat, hogy bizonyos szolgáltatókkal – bank, telefontársaság, fuvarozó társaság – előnyösebb szerződéseket kínál tagjainak. Emellett kulturális programokat, rendezvényeket is szerveznek. A vietnámi kultúra megőrzése mellett, igyekeznek a tagok számára fontos jogi és gazdasági információáramlásról, információcseréről gondoskodni.

Az Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány fő tevékenysége az orosz nyelv és kultúra ápolása. Ennek érdekében többféle foglalkozást tartanak orosz nyelven: zenés, játékos foglalkozásra várják a gyerekeket 4-6 éves korig, az iskoláskorúakat pedig orosz nyelvtanra és irodalomra oktatják a szabadnapokon.

A fizetős szolgáltatások mellett az Alapítvány szervez olyan közösségi rendezvényeket, melyek a kultúra megtartása, és a közösségi kapcsolatok ápolása szempontjából nagyon fontosak.

A származási ország-specifikus segítő, tisztán nonprofit szervezetek közé tartozik a Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület, a Magyar Iszlám Közösség, és az Afrikáért Alapítvány.

A Magyar Iszlám Közösség alapvetően vallási szolgáltatásokat nyújt a muszlim közösségnek. Emellett segítséget nyújtanak muszlimok közötti üzleti kapcsolatok megteremtésében, rendeznek konferenciákat, szerveznek arab tanítást, és ezen kívül karitatív tevékenységeket is folytatnak.

Az Afrikáért Alapítvány elsősorban Afrikában tevékenykedik, de a Magyarországon élő afrikaiak beilleszkedése érdekében is működtetnek önkéntes programot.

A Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület tudományos, kulturális tevékenységeket – konferenciák, estélyek, kiállítások szervezése – szervezett és a pravoszláv ünnepek megtartását szorgalmazta egyesületi körben.³

³ Az Egyesület 2008-ban szűnt meg hivatalosan.

A migránsok integrációját segítő munka

Az alfejezetben a migránsok integrációját segítő munkához szükséges kompetenciákkal foglalkozunk, majd a migránsokat segítő szervezetek ügyfélkörének jellegzetességeit írjuk le, és végül e segítő munka sajátosságaival, kihívásaival ismerkedünk meg.

Készségek és kompetenciák

A migránsok integrációját támogató munkához szükséges kompetenciák, készségek tekintetében átfedést tapasztaltunk a kérdezett szervezetek között, tartozzon az állami, piaci vagy a civil szektorhoz. A BÁH képviselője a türelmet, az empátikus hozzáállást, és a szakmai felkészültséget emelte ki.

„Azért mondtam az empátiát, hogy tényleg emberséges, mint ahogy az eljárásunk is a demokratizmus és humanizmus elvei mentén történik, de mindig az aranyközépponton járó. Nagyon sok apró dologból tevődik ez össze, hogy ki lenne a tökéletes ügyintéző, aki napi kapcsolatban van az ügyfelekkel. Szerintem a türelem és az empátia, meg felkészültség a saját területen, azt mindenképpen kiemelném.” (BÁH - Idegenrendészeti Igazgatóság)

A származási országtól független segítő szervezetek a nyitott személyiséget, a kulturális különbségekre érzékeny megközelítést, a szakmai tudást és a nyelvtudást helyezték a középpontba.

„Az itt dolgozó, de a külsős munkatársak mind nagyon rugalmas és nyitott személyiséggel rendelkeznek. Persze mindenki keresztülmegy egy ún. tanulási folyamaton is, hiszen a frissen csatlakozó segítők nem kapnak nehéz, komplikált feladatokat, és ügyféllel is inkább csak párban találkoznak [...]. Szokni kell a kulturális különbözőségeket [...] és a nyelvi dialektusokat, akcentusokat. Az angolt használjuk alapvetően, de tapasztalatlan fülnek biztosan nagy kihívás lenne az ügyfeleink egy része angoljának megértése.” (Helpers Hungary Kft.)

A származási ország specifikus segítő szervezetek, a közös kultúra okán, nem neveztek meg a tevékenységhez szükséges készségeket és kompetenciákat.

Az ügyfélkör jellegzetességei

A Bevándorlási Hivatal képviselője a 2007. július elsejével hatályba lépett új jogszabályt nevezte vízváltónak, mely óta külön kategóriába sorolják a harmadik országból származó állampolgárokat. E migráns csoport számosságával, összetételével, státuszával foglalkozó rendszeresen frissített statisztikai bontás található a Hivatal honlapján.⁴

Az ügyfélkör jellegzetességei között került említésre, hogy az ebbe a migráns csoportba tartozók többsége határon túli magyar, akiknek ebből következően nincsenek nyelvi nehézségei, lehetővé téve a baráti és munkahelyi környezetbe való, akár önálló integrációjukat is. A kérdezett, a nem magyar származású migránsok ügyintézése tekintetében sem látott áthidalhatatlan nehézségeket.

„Aki magyarul nem beszél, az döntő többségében beszél valamilyen a Hivatalban is beszélt nyelvet. [...] Ha tényleg mondjuk csak mongolul beszélt, akkor mindig volt egy barát, egy családtag, aki esetleg beszélt magyarul, vagy maga az ügyfél is felkészítve jött. [...] A nem magyar anyanyelvű népcsoportok közül szóba jöhet a kínai és vietnámi, rájuk azonban nagyon jellemző, hogy ők valamilyen szintig megtanulnak magyarul, illetve az is nagyon jellemző náluk, hogy a gyerekek, akik már vagy itt születtek, vagy utólag jöttek, ők is szépen megtanulnak. Másrészt pedig a jogszabályunk alapján, ha szóban kihirdetünk egy döntést, és az ügyfél jelzi, hogy nem magyar nyelven szeretné, akkor intézkedünk tolmácsról.” (BÁH - Idegenrendészeti Igazgatóság)

A származási országtól független segítő szervezetek ügyfélszolgálatát vegyes ügyfélkör látogatja. A Menedék Egyesület irodájában a migránsok teljes köre képviselteti magát, noha elsősorban az Európai Menekültügyi Alap hatálya alá tartozó személyeknek, és 2009 óta az Európai Integrációs Alap célcsoportjának számító harmadik országból származó állampolgároknak nyújtanak segítséget. A Helpers Kft. ügyfélkörében az elmúlt években fokozatosan nőtt az Európai Unión kívüli állampolgárok száma, és mára meghaladta az uniós állampolgárokét.

„Egyre többen Ázsiából, de Afrikából is. Most van éppen kameruni, jordán és kolumbiai ügyfelünk. De nem ritkaság a nigériai, ausztrál, kanadai, észak-amerikai, iraki, iráni, vagy brazil ügyfél sem. Ez korábban nem volt jellemző.” (Helpers Hungary Kft.)

⁴ <http://www.bm-bah.hu/statisztikak.php>

Míg a fizetős szolgáltatásokat kínáló irodákhoz a jobban szituáltak, általában üzletemberek fordulnak segítségért, addig a Menedék Egyesületet elsősorban a kevésbé jó anyagi helyzetben lévő ügyfelek keresik fel. Ügyfélkörükben többek között megtalálhatóak a hazánkban tanuló külföldi diákok; a családdegyesítéssel Magyarországra érkezett házastársak, gyerekek; munkavállalók, sok esetben kétkezi munkások; a sikertelen menedékkérelmi eljárás után magyar állampolgárral összeházasodottak, valamint a befogadottak is. A szakemberek egybehangzó véleménye alapján, a befogadottak helyezkednek el a migráns csoport periferiáján, mert a jogszabályok kisebb mozgásteret és annál több kötelezettséget rónak rájuk. Az afrikai segítő szervezet önkéntese kizárólag befogadottak integrációjában nyújt segítséget.

„Ők vannak a legnehezebb helyzetben, ők találnak meg, nekik van a legtöbb segítségre szüksége. [...] Többnyire a Tesco-ban, meg ilyen helyeken tudnak elhelyezkedni, úgy hogy közben némelyik magasan képzett, ahol annyit keres, hogy az albérletét éppen kifizeti. Sokan névházasságokba mennek bele [...], hogy legalizálják a magyarországi tartózkodásukat. Éveket úgy dolgozik segédmunkásként a minimálbérért, hogy szinte belerokkan, de nem marad semmi spórolt pénze. Az a probléma, hogy nagyon kevesen vannak a befogadottak közül olyanok, akik hosszú távra tudnak gondolkodni.” (Afrikáért Alapítvány – önkéntes)

Az Artemisszió Alapítvány ugyan nem rendelkezik migráns ügyfélkörrel, azonban az Európai Integrációs Alap támogatásával megvalósuló projektjének kedvezményezettjei migránsok, akik között van több határon túli magyar, ukrán, orosz, nigériai, elefántcsontparti és makedón résztvevő.

Az eddig tárgyalt szervezetek közül egyik sem rendelkezik kínai vagy vietnámi ügyfelekkel. A kérdezettek szerint azért nem fordulnak meg kínai és vietnámi ügyfelek az irodájukban, mert zárt közösségekben élnek, ahol az igényelt szolgáltatást jól bevált, már kipróbált irodánál veszik igénybe. Véleményük szerint – a tanulmány második részében, a kínai és vietnámi migránsokkal készült interjúk is megerősítik ezt a feltételezést – közösségi szinten elfogadott és bevett szokás, hogy a szolgáltatásnak ára van, és azt meg kell fizetni.

A kínai ügyfelekre specializálódott for-profit szervezetet az a felismerés hívta életre, hogy az ázsiaiak – korábbi munkahelyén tajvaniakkal dolgozott együtt – mennyire tapasztalatlanok a magyar jog területén, és éppen ezért igénylik a hivatalos ügyekben való segítséget.

„Az első ügyfeleim tajvaniak voltak. Ahogy bővült a kereskedelem és a gazdasági tevékenység itt Magyarországon, a kínaiak elkezdtek együttműködni a tajvaniakkal is, és ismeretség útján, egyik adta a másiknak a nevemet. Eljött tartózkodási engedélyért, itt jó szolgáltatást kapott, és elhozta a kollégáját, vagy a mellette lévő pavilonban dolgozott, és így bővült a kör. [...] A [kínaiak] a világ minden részén kolóniákban élnek, mert akármilyen közösségbe kerülnek, megőrzik a saját identitásukat nagyon erősen. [...] nagyon tudnak alkalmazkodni és pillanatokon belül megállnak a lábukon, és egyetlen szó nyelvtudás nélkül, egy bőrönd ruhával elkezdte az üzletet, és él és megél, és nem nyafog, nem esik depresszióba, hogy mi lesz velem. Dolgozik éjjel-nappal, reggeltől-estig, borzasztó alázattal képesek dolgozni. Megvetik a lábukat, és már segítik azt, aki utánuk jön.” (Administration Service Bt)

A kérdezettek által képviselt szervezetek között vannak olyanok, ahol nemcsak migránsok alkotják az ügyfélkört, hanem a fogadó társadalom tagjai is képviseltetik magukat. Vagyis a szervezet alkalmainak, programjainak látogatása hozzájárulhat a migránsok sikeres beilleszkedéséhez. Ilyen például a muszlim közösség, vagy az ukrán-, valamint az orosz nyelv köré szerveződött civil szervezet is.

„Általában, ha a mecset látogatóit vesszük alapul, akkor azt mondhatjuk, hogy fele-fele arányban képviseltetik magukat a magyarok és a külföldiek. De a külföldiek többsége is olyan – arabok, törökök, akik jól tudnak magyarul. Ez persze nem véletlen, hogy mi a magyarul jól beszélőkkel találkozunk inkább, hiszen nálunk az ima is magyarul hangzik el. [...] Ebből a szempontból a hozzánk járó külföldi állampolgárok, törökök és arabok, már egy beilleszkedett csoportot alkotnak. [...] magas társadalmi státuszú emberek: vagy diplomások, vagy kereskedők. Átlagvégzettségük magasabb, mint a magyaroké, és az átlag adóbefizetéseik is magasabbak, mint a magyaroké.”(Magyar Iszlám Közösség)

A Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület tagjait az ukrán nyelvtudás kovácsolta közösséggé, az orosz nyelvi közösség, pedig nemcsak az orosz nyelvtudással rendelkezőket, hanem az oroszul tanulókat is magába foglalja.

„Három ilyen csoportban tudnám őket [az Egyesület orosz nyelvóráira járók] összesíteni. Az első az olyan, amikor csak az orosz házaspárok, de mivel a gyerekek magyar iskolába járnak, muszáj, szóval az orosz nem az első anyanyelvük. Az első a magyar mégiscsak. Utána a vegyes házasságból származó gyerekek. Harmadik csoport a magyarok, akik kint tanultak, vagy dolgoztak, akik megszerették az orosz kultúrát, vagy dolgoznak az oroszokkal. [...] És most egyre több magyar jön hozzánk. Mivel ők tudnak oroszul, vagy ismerik az orosz kultúrát, megszerették, és azt akarják, hogy a gyerekek is tudjanak.”(Alfavit Oktatási és Kulturális Közhasznú Alapítvány)

A segítő munka sajátosságai és kihívásai

A migránsok integrációját segítő munkához szükséges kompetenciák alfejezetben már összefoglaltuk azokat a készségeket, melyek megléte hozzájárul a sikeres ügyintézéshez, tanács-, és információadáshoz. Míg a hatóság oldaláról a türelmet, és az empatikus hozzáállást, addig a civilek oldaláról a nyitott személyiséget, a kulturális különbségekre érzékeny megközelítést, a szakmai tudást és a nyelvtudást helyezték a középpontba.

Ugyan a Bevándorlási Hivatal képviselője szerint, a nem magyar anyanyelvű ügyfelekkel való munka sem okoz problémát, mert a többséget kíséri magyarul beszélő családtag vagy ismerős, addig az ügyfélszolgálattal rendelkező, vagy esetenként ügyintézésben is segítséget nyújtó szervezetek többféle nehézségről is beszámoltak. Az adott migráns csoport magyarul nem beszélő tagjaival való segítő munkát nehezítő tényező a nyelvi korlát, valamint a más migráns csoporthoz képest komplikáltabb ügyintézés.

„Nem uniós állampolgárok esetében sokkal gyakrabban szembesülnek a segítők nyelvi problémákkal, mint az uniós állampolgárok esetén. A harmadik országbeliek között viszonylag gyakori a különféle dialektusok vagy kevert nyelvek használata. Az ügyintézés is jóval bonyolultabb a nem uniós állampolgárok esetében, a különböző kérvényezett engedélyek menete és a leadandó dokumentumok tekintetében is nagy az eltérés. Azt is tapasztaltuk, hogy a harmadik országbelieknek néha nehezebb megérteni az ügymenetet, mint az uniós állampolgároknak. Nagy kitartás kell az ügyfelek, és a segítő részéről is, hogy megértsék és elfogadják az ügymeneteket. Gyakran nem világos számukra, hogy milyen papírt miért kell leadni, és hova.” (Helpers Hungary Kft.)

A migránsok ügyintézési nehézségeiről, ha közvetve is, még a Bevándorlási Hivatal képviselőjének is van tudomása. Az ügyintézési nehézség elsősorban az információ hiánnyal jellemezhető.

„Ezekből a kérdésekből [a Bevándorlási Hivatal honlapján található fórum rovatban] is látszik, hogy a sok hivatal és hatóság között itt Magyarországon, ebben az útvesztőben elkeverednek.” (BÁH - Idegenrendészeti Igazgatóság)

A harmadik országból származó állampolgárok többsége ugyan valóban a magyar származásúak közé tartozik, azonban az ügyintézésben segítséget nyújtó szervezetek általában nem velük találkoznak, hanem a magyarul gyengén, vagy a magyarul egyáltalán nem beszélő ügyfelekkel.

„A harmadik országbelieknek nincs kifejezetten támogatott nyelvi képzés⁵ és ez elég nagy gondot okoz, mert a munkakeresésnél és ügyintézésnél a magyar nyelvre biztosan szükség van. Ez egy nagy hiányosság, és nagyban nehezíti a mi munkánkat is, hiszen többnyire munkakeresésben való segítségkéréssel keresnek meg bennünket.” (Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület)

A néhány ügyféllel dolgozó önkéntes munkamódszere eltér ugyan az ügyfélszolgálati irodán dolgozó szociális munkásokétól, azonban igyekszik az általa segített csoport, a befogadottak sajátos élethelyzetének megfelelően eljárni. A befogadottak többsége hosszú éveket tölt el befogadó állomáson, ahol a külvilágtól való izoláció következtében nehezen néznek szembe a realitással. Az értelmes tevékenységek hiányának következményeként, és a stresszre hivatkozva gyakran maradnak a pótszerek, ami azzal a hatással jár, hogy nem fognak tudni és megküzdeni az új és sokszor nehéz helyzetekkel.

„A migránsokkal foglalkozó szociális munkások általában nagyon sok ügyféllel dolgoznak és a munkamódszerük miatt sem kerülhetnek olyan közel az ügyfélhez, hogy olyan ismeretekre tegyenek szert, amik fontosak lehetnek a neki való segítségben. A szociális munkásnak távolságot kell tartani az ügyfelektől. Én ennél közelebb engedem magamhoz a védenőimet, és így jobban látom, hogy mi a valódi probléma [...]. A legfontosabb,

⁵ Ugyan 2009 óta, az Európai Integrációs Alap támogatásával megvalósítható e migráns csoport számára nyújtott részben, vagy egészen térítésmentes magyar nyelvi képzés, azonban ez valóban nem jelent folyamatos, mindenkinek rendelkezésére álló szolgáltatást.

hogy kapcsolatot tartok. A második legfontosabb dolog, hogy összehozni, akit lehet és közösségekbe integrálni. Ez azt jelenti, hogy megpróbálom megkeresni azt az érdeklődést, vagy azt a tehetséget, ami megvan abban az illetőben, és megpróbálom abban fejleszteni. [...] Ezeknek az embereknek egyébként is nehézségeik vannak a felelősségvállalással, önálló lépések megtételében, hiszen általában sokkal inkább közösségi szinten élték az életüket.” (Afrikáért Alapítvány – önkéntes)

Az ázsiai ügyfélkörrel rendelkező főrprofit iroda képviselője a kínaiakkal való segítő munkát tartja a legegyszerűbbnek, azonban a velük való segítő munkának is van olyan aspektusa, a kulturális különbségekből fakadó alárendelt női szerep, amivel kellemetlen a szembesülés.

„A legkönnyebb talán a kínaival, ő fogadja el legjobban az útmutatást, a többiek – thaiföldi, dél-koreai, japán - azok sokkal inkább faggatják a miértet. [...] Az áron mindenki alkudozik. Leginkább a thaiföldi alkuszik, de nagyon, a dél-koreai nagyvonalúbb. [...] A férfiak jönnek ügyet intézni, az asszony legyen a szószóló, mert ők velem nem is nagyon tárgyalnak, hát egy nővel? Igen, most már elhangzik, hogy „Ladies first”, tehát előre engednek az ajtóban, de ez nem jellemző.” (Administration Service Bt)

A kínaiakkal való segítő munka egyéb jellegzetességei között említi az interjúalany az ügyfelek gyors adaptációját. A korábban érkezettek amint megteremtik a saját egzisztenciájukat, segítik az utánuk jövőket, és például a lakhatás kérdését önállóan képesek megoldani számukra. Az irodát csak az olyan kérdésekkel keresik fel a továbbiakban, amiket nem tudnak egyedül megoldani, ilyen a státuszrendezéssel, cégalapítással kapcsolatos ügyintézés.

„Már ilyenkor nem szorulnak a mi segítségünkre, hogy mi lakást keressünk neki, mert sokan letelepedtek, vagy bevándoroltak, és azoknak saját lakásuk van, és kiadnak már egy szobát annak, aki most jön.” (Administration Service Bt)

Mint ahogy az elsősorban kínai ügyfelekre specializálódott iroda képviselője utalt is arra, hogy a migránsokkal való segítő munka nemcsak nehézségekből áll, hanem könnyebbségei is vannak. Esetében a kínaiakkal való együttműködés egyszerűbbnek bizonyult, mint a többi ázsiai ügyféllel való munka.

Az adott migráns csoporttal való segítő munka nehézségének megítélése attól is függ, hogy a segítő milyen vonatkoztatási csoportot használ, hiszen, mint ahogy

láttuk, a harmadik országbeliekkel való munkát nehezebbnek ítélték, mint az uniós állampolgárok segítését. Sőt, a harmadik országbeliek csoportján belül, a különböző alcsoportok – pl. magyar és nem magyar származásúak – esetében is eltérő nehézségűnek ítélték a kérdezettek a segítő munkát. A harmadik országbeliek csoportjának egészét tekintve is lehet könnyebbséget találni az ügyintézés egy konkrét aspektusa tekintetében.

„A felsoroltak mellett egy könnyebbség jut eszembe, ami abból fakad, hogy ők [harmadik országból származók] rendelkeznek úti okmánnyal, be tudnak szerezni születési anyakönyvi kivonatot, más egyéb okiratokat, például jogosítványt, iskolai végzettséget igazoló okiratot, sokkal könnyebben,⁶ mint például a menekültek.” (Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület)

A migránsokkal való segítő munka sajátosságai közé tartozik az is, hogy a segítőnek informálni tanácsos ügyfeleit a fogadó társadalom esetleges idegenellenességével kapcsolatban. A tájékoztatáson túl, konkrét segítség lehet például munkaerő-piaci, vagy egyéb természetű diszkrimináció esetén az Egyenlő Bánásmód Hatósághoz fordulni. A hétköznapi, utcai idegenellenesség kivédése érdekében nyújt telefonos segítséget az egyik kérdezett főrprofit iroda.

„Minden esetben megadjuk a mobil számunkat, a telefonok mindig be vannak kapcsolva és folyamatosan elérhetőek vagyunk, így ha bármi problémájuk van, akkor felhívhatnak minket. Hogy mit tudunk mondani ezzel kapcsolatban, hát tudunk információt adni, hogy mely környéket és szórakozóhelyeket kerülje, milyen típusú emberektől távolodjon el, és mit tud tenni, ha bármi történik – beszalad a metróba, vagy egy boltba, éjjel-nappaliba.” (Helpers Hungary Kft.)

⁶ Ez a könnyebbség nem vonatkozik a befogadottakra, akik a menekültekhez hasonlóan, szintén nem tudnak kibocsájtó országukból okmányokat beszerezni.

A migránsok és a segítő szakemberek szükségletei

A következőkben a migránsok és a migránsokat segítő szakemberek szükségleteivel foglalkozunk. Az előző fejezetben kiderült, hogy mik azok a legjellemzőbb nehézségek – nyelvi korlátok, információhiány -, amelyek fennakadást okozhatnak a migránsok ügyintézése során. A segítő szakember munkája leggyakrabban ezekre a hiányokra reagál, vagyis nyelvismerete, valamint szakmai tudása, és az információhoz való hozzáférése segítségével válik alkalmassá arra, hogy a migránsok integrációjában segítséget nyújtson. Ahhoz, hogy kompetens segítővé váljon, és az is maradjon, ezeknek a képességeknek és készségeknek a fejlesztése/szinten tartása szükséges, különböző képzések és tréningek segítségével.

A migránsok speciális szükségletei

Noha, a migránsok speciális szükségleteivel részletesen a tanulmány második részében, a migráns csoporttal készített interjúk alapján foglalkozunk, most a segítő szakemberek szemszögéből vizsgáljuk meg igényeiket.

A Bevándorlási Hivatal képviselője szerint, a tartózkodási ügyek intézése még azon ügyfelek esetében sem problémás, akik nem beszélnek magyarul, és kapcsolati hálójukban nincs olyan személy, aki segítségükre lenne az ügyintézésben.

„Szerintem nem jelenthet gondot, mert itt a kollégák nagy része valamilyen nyelvismerettel rendelkezik. [...] Nem annyira bonyolultak azért ezek az eljárások, másrészt pedig úgy épül fel a mi eljárásunk, hogy a kérelmeknek a személyes benyújtását írja elő a jogszabály, a főszabály szerint. Ez az ügyfélszolgálaton történik, ahol rögtön találkozik egy kollégával, aki átveszi a kérelmet, leellenőrzi, hogy megfelelően van-e kitöltve. [...] Én úgy érzem, hogy annyi szűrő van, meg annyi biztosíték van beépítve, hogy úgy érzem, hogy egy mankót adunk neki.” (BÁH - Idegenrendészeti Igazgatóság)

Ennek ellenére, a segítő szervezetek többsége olyan szolgáltatásokat valósít meg piaci vagy civil alapon, melyek ahhoz szükségesek, hogy a migráns integrációs ügyei, elsősorban a tartózkodással kapcsolatos ügyei rendeződjenek.

Egy tartózkodási engedéllyel hazánkban élő általában több segítséget igényel, mint egy letelepedett vagy bevándorolt, mely elsősorban annak köszönhető, hogy a tartózkodási engedéllyel itt élő munkavállalása engedélyhez kötött. A munkavállalás terén az a migráns munkavállaló élvez előnyt a többi migránshoz képest, akinek nem kell munkavállalási engedélyt intézni. Az álláskeresés sikere nemcsak a migráns aktuális státuszától függ, hanem több más tényező is meghatározza.

„Mindig számít, hogy mennyire beszél magyarul a migráns ügyfél, s van-e esetleg korábbi magyarországi munkatapasztalata. Hátrányosabb helyzetből indul a nyelvet nem, vagy csak korlátozottan beszélő, a munkatapasztalattal nem rendelkező, de az az ügyfél is, aki külső jegyek alapján jól láthatóan más származású.” (Menedék- Migránsokat Segítő Egyesület)

A segítő szervezetek egyetértettek abban, hogy a migránsok munkaerő-piaci integrációja több szempontból nehezített. A munkaerő-piacon hasznosítható készségek és képességek fejlesztését célul kitűző program vezetője így foglalta össze a nehézségeket:

„Szinte mindenki azzal [keresett meg minket], hogy nagyon szeretne munkát találni. [...] A nyelvi nehézség eléggé alapvető. Ami gyakorlati probléma, a végzettségüknek megfelelő munkát nagyon nehezen találnak, baromi nehéz a honosítása a papírjaiknak. Páran mondtak olyat is, hogy találkoztak előítéletekkel a munkáltatók részéről.”

(Artemisszió Alapítvány)

A migránsok speciális szükségleteit szem előtt tartva nyújtja a Menedék Egyesület az alábbi szolgáltatásokat, a költségek egy részének, vagy egészének átvállalásával, az integrációs alap támogatásával megvalósuló programjában:

- okmányfordítás (ideértve az iskolai végzettség honosítását is);
- jogi képviselet biztosítása.

E szolgáltatásokat komoly térítési díjak ellenében nyújtják a piacon lévő cégek, melyet a migránsok jelentős része, anyagi források hiányában, nem tud igénybe venni.

A befogadottakkal foglalkozó önkéntes több olyan speciális szükségletet is említett, melyek kielégítése érdekében segítségre szorul ez a migráns csoport.

- A befogadottak közül sokan nem merik kérelmezni a törvény által előírt támogatásokat. Amennyiben mégis élnek ezzel a lehetőséggel, elutasítják a kérelmüket, azonban többnyire nem fellebbeznek, mert nincs pénzük a fellebbezési díjra.
- A befogadottak egészségügyi ellátáshoz való hozzáférése nem garantált, mert legális munkahely hiányában egészségügyi ellátás nélkül maradnak.
- A befogadottak hiába haladnak előre az integrációs folyamatban, életük kiszámíthatatlan és bizonytalan marad hosszú évekig.

„A hatóságok részéről humánusabb eljárást látnék szívesen. Nem tartom jónak, hogy olyan befogadott embereket nyaggatnak, és küldenek esetleg vissza, akik 6-7 éve élnek már Magyarországon, és szeretnének itt maradni, hiszen már itt felépítettek valamit, és fogalmuk sincs, hogy hol tudnák folytatni otthon, ahonnan sok esetben nyomós indokok miatt kellett eljönniük.” (Afrikáért Alapítvány – önkéntes)

A migráns területen működő szervezetek jó együttműködése nemcsak a segítő szakemberek munkáját könnyíti meg, hanem ennek köszönhetően a migránsok helyzetére is közvetlen hatást gyakorol. Mivel a szervezetek különböző tevékenységeket valósítanak meg, így sok esetben több szervezet összefogásán alapul a migránsok szükségleteinek megfelelő megoldás.

Általában, a piaci alapon működő szervezetek nem nyitnak a civil szervezetek felé. Ugyan az elsősorban kínai ügyfelek ügyintézését támogató főrprofit szervezet, alapítványt is működtet, melynek sikerét a migráns területen tevékenykedő civil szervezetekkel való kapcsolatfelvételen is látja.

A segítő szervezetek, saját ügyfélkörük szükségletei alapján, az alábbi szolgáltatások megvalósítását tervezik a jövőben:

- ingyenes magyar nyelvi képzés (mindenkinek igény szerint);
- jogi tanácsadás (kínai és vietnámi vállalkozóknak);
- gyerekgondozás (kínai nőknek);
- különböző szolgáltatást nyújtó mesteremberek, szakemberek – orosz nyelvű orvos, bébiszitter, fényképész, designer, kertész, javítási, karbantartási munkákat végzők, stb. – adatbázisa (orosz ügyfeleknek);
- részben vagy teljesen térítésmentes okmányfordítás (mindenkinek igény szerint);
- olyan cégekkel való kapcsolatok kialakítása, akik szívesen foglalkoztatnának külföldieket (mindenkinek igény szerint);
- szükséglakás, létfenntartási minimum (krízishelyzetben lévőknek);
- integrációs képzés (mindenkinek igény szerint).

„Nagyon hasznosak lehetnének olyan integrációs képzések, melyek nyitva lennének a harmadik országok állampolgárai számára, és amik használati útmutatót adnának Magyarországhoz. [...] Nagyon sokat segítene, ha azt tudnák, hogy ha mondjuk, bérelnek egy lakást, akkor hogy kell azt intézni, hova kell azt bejelenteni. Sokat segítene egy olyan integrációs képzés, ami rávilágítana a hétköznapi dolgokra.” (Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület)

A migránsokat segítő szakemberek szükségletei

A migránsok integrációjában segítséget nyújtó szervezetek egyetértettek abban, hogy a státuszrendezéssel kapcsolatos ügyekben, munkájukat nagyban megkönnyítenék a bevándorlási hivattal kialakított jó szakmai kapcsolatok. A jó szakmai kapcsolatokra, egyeztetésekre, különböző fórumokon való közös megjelenésekre annál is inkább igény mutatkozott, mert a hatályos új jogszabály értelmezése, alkalmazása több esetben is fennakadást okoz a munkában.

„Nagyon hiányzik az a kapcsolat a BÁH idegenrendészeti munkatársaival és ügyintézőivel, ami a menekültügyi, ellátási ügyintézőkkel már kialakult. [...] nem egy esetben jó lenne, ha a felmerült bizonytalanságokat eloszlatná egy idegenrendészeti kolléga. A bizonytalanság nemcsak ránk vonatkozik, de tapasztaljuk, hogy önkormányzati

ügyintézők, munkaügyi központban dolgozó kollégák is sokkal kevésbé vannak tisztában a harmadik országok állampolgáira vonatkozó jogszabályokkal.” (Menedék-Migránsokat Segítő Egyesület)

A migráns területen működő szervezetek közötti aktívabb együttműködés igényét is többen megfogalmazták. Egyrészt, kívánatos lenne, ha a már ismert szervezetek között gyakrabban és szélesebb körben megvalósulna az információcsere, másrészt pedig, ha az integrációs alapnál nyílt pályázati lehetőség során támogatásban részesült új szervezetekről és szolgáltatásairól rendelkeznének információval.⁷

A kért szervezetek között vannak egymással gyakori kapcsolatban lévők, de vannak olyanok is, akik ugyan ismerik egymást, de nincsen teljes körű és aktuális információjuk a másik szervezet tevékenységeit, szolgáltatásait illetően. A szervezetek közötti rendszeres együttműködés hatására csökkenne az egymással átfedésben történő segítség lehetősége, és hatékonyabb módon valósulhatna meg a migránsok támogatása.

A szervezetek közötti együttműködés mellett, az állami szintű bevándorlás politikát, és integrációs törvényt is többen hiányolták. A bevándorlás-politikához kapcsolódott a kínai ügyfélkörre specializálódott iroda képviselőjének azon felvetése, mely szerint jó lenne, ha nem lennének úgy beszűkítve a lehetőségek, hogy a Magyarországra jövő kínaiak csak a kereskedelemben és a vendéglátóiparban helyezkedhessenek el, hanem érdemes lenne esetükben nyitni a számítógépes szakemberek, és a hagyományos kínai orvoslást gyakorlók felé is.

Több szervezet is kitért a migránsok integrációját támogató munkát segítő különböző képzések, tréningek fontosságára. Míg a kisebb szervezetek elsősorban saját szervezetük szolgáltatásainak bővítésére, illetve a létező szolgáltatások térítésmentes nyújtására fókuszáltak, addig a professzionálisabb

⁷ Időközben, az integrációs alap támogatásával valósult meg egy olyan interaktív internetes felület – www.migransintegracio.hu – kialakítása és működtetése, mely a fenti hiányra reagálva, a honlapon regisztrált migráns területen tevékenykedő szervezetek közötti információáramlást biztosítja.

szervezetek nagyobb hangsúlyt helyeztek a segítők, ügyintézők szakmai fejlesztésére.

A kisebb szervezetek – orosz ajkúak, a muszlim közösség, és a vietnámi vállalkozók – képviselői pályázati lehetőségektől, illetve sikeres pályázatoktól remélik, hogy a jövőben több hasznos integrációs szolgáltatást – pl. magyar nyelvi képzést, jogi tanácsadást, stb. – nyújthatnak tagjaiknak és ügyfeleiknek.

A nagy ügyfélkörrel rendelkező, professzionális szervezetek egyaránt fontosnak tartották a nyelvtudás fejlesztését. A szakmai képzések hasznosságát tekintve már nem teljes az egyetértés. Míg például a Menedék Egyesület szerint a segítők szakmai képzése hozzájárul a hatékonyabb munkavégzéshez, legyen az akár kultúr-antropológiai, vagy pszichológiai képzés, addig a bevándorlási hivatal ambivalensnek mutatkozott e téren. Valamint, az ügyfélfogadás közben előforduló feszült, stresszes, és konfliktusos helyzetek kezelésére sem tartotta hatékonyak a konfliktuskezelő és egyéb készségfejlesztő tréningeket.

„A munkához szükséges általános ismereteket meg az ember, ha akarja, ha nem, úgy is elsajátítja a napi munkája során. Ahhoz szerintem több képzés nem biztos, hogy szükséges. Bizonyos helyzetben érthető, hogy egy ügyfél feszült, mert pl. kiutasították [...], vagy egyszerűen csak elutasították a kérelmét, amit sok esetben egy ügyintéző nem nagyon tud úgy lekezelni, [...] Erre szerintem készséget nem tudsz fejleszteni. Az objektív készségek, mint a nyelvtudás, és a jogszabályok ismerete fejleszthetők.”

(BÁH - Idegenrendészeti Igazgatóság)

Beilleszkedési utak: életútinterjúk migránsokkal

Minden Magyarországra érkező és itt letelepedni szándékozó migránsnak keresztül kell mennie az integráció hosszú és gyakran nehéz folyamatán. Míg az integrációs folyamat kezdete egybeesik a megérkezéssel, addig az integrációs folyamat vége nem ilyen egyértelműen körülhatárolható, hiszen előfordul, hogy csak több generáción keresztül teljesül, hogy a migráns a befogadó társadalom teljes jogú tagjává válik.

Módszertani meghatározottságok

Kvalitatív kutatásunk során 30 migráns életútinterjút készítettünk a kutatási tervben meghatározott szegmentációnak megfelelően. Az interjúalanyok mindegyike budapesti, akik:

- életkorukat tekintve, munkaerő-piaci szempontból aktív korúaknak számítanak, a legidősebb 54 éves, és a legfiatalabb 20 éves;
- munkaerő-piaci aktivitásukat tekintve, döntő többségük dolgozik (23 fő), egyetemi tanulmányokat folytat 4 fő és 5 fő keres állást;
- nemi megoszlásuk szerint férfiúi felülreprezentáltságot mutatnak – 17 férfi és 13 nők került a mintába;
- származásukat tekintve szerbek (9 fő), ukránok (6 fő), kínaiak és vietnámiak (3-3 fő). A fennmaradó kilenc interjúalany pedig Oroszországból, Mongóliából, Törökországból, Horvátországból, Mexikóból, Japánból, Ugandából, Bangladesből érkezett;
- anyanyelv tekintetében vegyes képet mutatnak – a származási országoknak megfelelően (magyar anyanyelvűnek – is – bizonyult a megkérdezettek közül kilenc fő);
- státuszukat tekintve, letelepedési/bevándorlási engedéllyel (15 fő), állandó tartózkodási kártyával (1 fő), tartózkodási engedéllyel (9 fő) rendelkeznek. Befogadottként 1 fő él Magyarországon, további három

személy pedig már állampolgárságot szerzett, illetve egy fő turista vízummal tartózkodik itt.⁸

A számszerűsíthető mutatók közül integrációs szempontból fontos lehet, hogy mióta tartózkodik a migráns abban az országban, ahova beilleszkedni szándékozik. Az általunk megkérdezettek döntő többsége (18) friss migránsnak tekinthető, ők 2000 után érkeztek Magyarországra. Egy kisebb részük (10) 1990 és 1999 között jött, és csupán ketten élnek 1989 óta hazánkban.

A munkaerő-piaci beilleszkedés sikere többek között azon is múlik, hogy milyen iskolai végzettséggel rendelkezik az álláskereső migráns. Interjúalanyaink több mint fele egyetemi végzettségű (16), sőt egyikük PhD fokozatot is szerzett. Középfokú végzettséggel 11 fő rendelkezik, és közülük négyen egyetemisták, feltételezhetően felsőfokú végzettséget szereznek néhány éven belül. 8 osztályt, vagy annál kevesebbet hárman végeztek.

A demográfiai adatok közül a családi állapot is hatással lehet az integrációs folyamatra. Interjúalanyaink nagy többsége házas vagy élettársi kapcsolatban él (17). Szintén meghatározó az egyedülállók száma (9), és csak kevesen tartoznak közülük az elváltak (3) és özvegyek közé (1).

Az interjúalanyok mindössze harmadának van gyereke, jellemzően egy.

E demográfiai és egyéb adottságok – pl. képzettség – hatással vannak az integrációs folyamatra, azonban nem kizárólag ezek a tényezők határozzák meg azt. Az, hogy a migráns milyen integrációs utat jár be, nagymértékben függ attól is, hogy milyen motivációkkal, milyen ismeretekkel és elvárásokkal érkezik az országba, illetve attól, hogy a befogadó társadalom miként viszonyul hozzá, milyen elvárásokat támaszt irányába.

⁸ A kutatási tervben meghatározott szegmentációtól annyiban tértünk el, hogy három, már magyar állampolgárságot szerzett személyt, valamint egy turista vízummal tartózkodót is megkérdeztünk. Ugyan e két státusszal – magyar állampolgár, turista vízum – rendelkező személy nem tekinthető harmadik országbelinek, így hivatalosan nem tartozik e kutatás tárgyába sem, azonban az integrációs folyamat jobb megértése érdekében fontosnak tartottuk ezeket az interjúkat is elkészíteni. Többek között az volt a célunk, hogy kijelöljük ezzel azt a kezdőpontot, ahonnan az integrációs folyamat jellemzően elindul – turista vízummal érkezik valaki az országba munkakeresés céljából – és azt a célt, ami az integrációs folyamat – legalábbis jogi szempontból való - befejezését jelenti.

Mindebből kiindulva a félig strukturált életútinterjúkat az alábbi kérdéskörök mentén építettük fel:

- A Magyarországra érkezés motivációja
- Munkaerő-piaci integráció
- Lakóhely, szomszédok
- Oktatási intézményekbe való integráció, magyar nyelv
- Kapcsolat az intézményrendszerrel, egészségügy
- Társadalmi integráció (kapcsolati háló, segítőszervezetek)
- Jövőkép

A Magyarországra érkezés motivációja⁹

Az interjúalanyok harmada aktív munkavállalóként érkezett Magyarországra. Többségük az otthoninál jobb munkavállalási lehetőségek miatt választotta hazánkat. A kedvezőbb munkaerő-piaci viszonyok vonzása, a magyar származásúak esetében kiegészül a magyarság érzelmi motivációjával.

„Többnyire a legfontosabb ok volt, hogy itt kulturáltabb körülmények közt és arra nézve, hogy mégis csak az anyukám ágáról magyarok vagyunk, ide húzott a szívünk is és a jobb életmód.” (ukrán férfi1)

Valamint a magyar és nem magyar származásúak esetében általában szerepet játszanak azok az ismerősök, barátok is, akik már korábban Magyarországra érkeztek.

„Úgy jutottam ki először, hogy egy barátom, aki pár évvel ezelőtt itt dolgozott, valaki ismerősön át keresett programozót. Tudta, hogy ki akarok utazni, ajánlott, és felvettek erre a munkára.” (ukrán férfi2)

Az aktív csoport egy sajátos szeletébe tartoznak azok a személyek, akik nem az otthoni munkavállalási nehézségek elől menekülnek, hanem éppenséggel a sok

⁹ A harmadik országbeli migránsok beilleszkedése jellemzően zökkenőmentesebb, mint az üldözés, polgárháború, politikai elnyomás elől menekülőké. Többek között azért is, mert a harmadik országbeliek tudatosan választják ki a célországot, kellő időt szánva a felkészülésre, információgyűjtésre és egy esetlegesen meglévő kapcsolatháló mozgósítására.

munka elől, és egy nyugodtabb, érdekesebb élet reményében választották Magyarországot.

„Rengeteget dolgoztam, sokszor átdolgoztam az éjszakákat, sőt gyakran szombaton is dolgoztam, és így érlelődött meg bennem, hogy változtatni szeretnék az életemen. Magyarországgal kapcsolatban az volt a döntő, hogy meggyőződtem arról, hogy itt nyugodtabb életet élhetek, még ha jóval alacsonyabb életszínvonalon is.” (japán férfi)

Interjúalanyainak negyede eltartottként érkezett hazánkba: többségük magyar házastársát követte, kisebb részük már korábban itt élő családjához csatlakozott.

„Oroszországból jöttem és 4 éve lakom itt. A férjem révén már sokat tudtam Magyarországról, mert én tanultam Franciaországban, és a férjem is, aki magyar. Ott ismerkedtünk meg Franciaországban, és együtt jöttünk ide.” (orosz nő)

A kérdezettek szintén negyede továbbtanulási szándékkal jött Magyarországra. A munkavállaláshoz hasonlóan, a továbbtanulás esetén is szerepet kap a magyarság érzelmi motivációja, valamint a már korábban Magyarországra érkezett családtagok, barátok léte.

„Eszéken születtem, és mellette Kopácson lakom, a szüleim ott élnek. Nagyon jó gimnáziumba jártam, és nagyon jó állami ösztöndíjat nyertem el, és Pécsre jelentkeztem pszichológia szakra.” (horvát-nő-turistavízum)

Jelenleg, a továbbtanulási szándékkal érkezettek fele (4) végez egyetemi tanulmányokat, míg a másik fele azóta már vagy befejezte, vagy abbahagyta a felsőfokú iskolát.

Egy külön csoportot (4) alkotnak azok a kérdezettek, akik háború, polgárháború elől menekültek Magyarországra.

„A fiatal férfiakat összegyűjtötték, hogy menjenek harcolni, de én nem akartam meghalni, és nem akartam senkit sem megölni, vagy megsebesíteni. Ez volt az a helyzet, ami arra kényszerített, hogy keressem a menekülő utat.” (afrikai-férfi - befogadott)¹⁰

¹⁰ Az afrikai interjúalany a menekülés okozta máig tartó félelme miatt nem kívánta nevesíteni származási országát.

Ez sem egységes csoport, egyes interjúalanyok esetében a Magyarországra való érkezés motivációja, a háború elől való menekülés egyetlen kényszerítő motivációja, míg másoknál ez összekapcsolódik a már hazánkban élő családtaghoz való csatlakozással, vagy az éppen befejezett egyetemi tanulmányokkal.

„Azért mert volt ez a bombázás Szerbiában. Abban az időben fejeztem be az egyetemem, és akkor, hogy ne üljek otthon, és várjam, hogy mikor lesz ennek a vége, és a bátyám itt volt, és akkor átjöttem.” (szerb nő1)

A motiváció-csoportokon belül tehát többféle típust különböztethetünk meg, sőt a csoportok között természetesen átfedés is van, hiszen a magyarországi továbbtanulás, vagy munkavállalás motivációja együtt járhat valamelyik családtaghoz, vagy baráthoz, ismerőshöz – aki korábbi időpontban jött Magyarországra – való csatlakozás motivációjával. A fent leírt csoportok közötti átfedés mellett, azt is szem előtt kell tartanunk, hogy ezek a kategóriák nem véglegesek. Vagyis, ha valaki a továbbtanulók, vagy az eltartottak csoportjába tartozik az érkezés idején, átkerülhet az aktív csoportba és viszont.

A következő fejezetben az integráció legfontosabb helyszíneit – munkaerő-piac, lakhatás, oktatási és egyéb intézményekbe való integráció – járjuk körbe. Látni fogjuk, hogy az egyes dimenziókban zajló integrációs folyamat során, a formális követelményeknek való megfelelés együtt jár az egyén mikrokörnyezetében történő változásokkal.

Integráció három dimenzióban

Az integrációs folyamat több dimenzióban zajlik, melyek közül a leginkább szabályozott a fogadó társadalom intézményeibe történő beilleszkedés. Ide tartozik például a munkavégzés, és a lakhatás megteremtése, valamint az oktatási és a jóléti intézményekbe való integráció. Az integrációs folyamat e formális dimenzióiban nyújtott teljesítmény teremti meg többek között a fogadó országban való tartózkodás alapját is.

Integráció papírforma szerint

Az interjúkból kiderül, hogy a migránsok többségét vagy családi, baráti kapcsolatok várták hazánkban, vagy konkrét munkahely, illetve felsőoktatási intézmény. Ennek megfelelően általában nem maradtak egyedül a tartózkodás alapját jelentő feltételek teljesítéséhez kapcsolódó sokszor bonyolult bürokratikus feladatokkal.

A fent ismertetett motivációk alapján, a továbbtanulási céllal hazánkba érkezettek számoltak be a legkevesebb nehézségről.

„Évente kell megújítani [diákvizum] a Bevándorlási Hivatalban. Eddig egyszer kellett mennem, csoportosan mentünk az évfolyamtársaimmal, és nem vett igénybe sok időt az ügyintézés.” (bangladesi férfi)

Az eltartottként érkezetteket jellemzően – ugandai férj, mexikói barát, orosz feleség – magyar házastársuk segítette az ügyintézésben, amit így is hosszadalmas és feszült időszakként tartanak számon.

„A Magyarországon maradás összes papírmunkáját a barátnőm és a családja végezte. Az első félév szinte ezzel telt, nagyon stresszes volt.” (mexikói férfi)

A már Magyarországon élő családtagokhoz csatlakozó ázsiai kérdezettek pedig általában hivatalos cégekhez fordultak a papírmunka elvégzése ügyében.

„Van egy ismerőse az apámnak, ő segít nekünk. [...] Hivatalosan, pénzért. Sok ilyen cég van. Sokszor magyar ügyvéddel együtt csinálják, és mindenfélét el tudnak intézni.”
(vietnámi nő1)

Speciális csoportot alkotnak a háború elől, embertelen bánásmód elől menekülők. Tartózkodási alapjukat csak átmeneti időre teremtette meg a menekülés kiváltotta ok. Amíg nem sikerült státuszukat huzamosabb tartózkodásra jogosító státuszra átváltani, addig helyzetük kiszámíthatatlan maradt.¹¹

„Először voltam menekült státuszba, nem tudom egy 2-3 év. Igen. És akkor, akkor ilyen bevándorló. [...] az első periódus az a legrosszabb volt. Akkor minden hónapban hosszabbították a papírokat, és mindig mikor mész hosszabbítani, nem tudod, hogy most mi lesz, visszaküldenek vagy maradsz.” (szerb férfi1)

Még ennél is kiszolgáltatottabban telnek a menedéjogi kérelmet benyújtó, menekülés kiváltotta poszt-traumás szindrómával küszködő interjúalany első évei.

„A meghallgatáson volt egy férfi, de Afrikában nagyon sok nyelvjárás van, nem nagyon értettem, hogy mit kérdez. Sem a meghallgatáson, sem később nem tudtam, hogy mi folyik körülöttem. [...] sok olyan adminisztrátorral találkoztam, akik olyan arccal néztek rám, mint az országomban a katonák, akik meg akartak ölni. Félttem tőlük, és depressziós lettem, mert nincs megoldás, és még mindig ugyanolyan kiszolgáltatott vagy, mint ott voltál. Ennek vetett véget az, hogy engedélyt kapjak a munkára [befogadott státusz].” (afrikai férfi – befogadott)

Az aktívként érkezettek kisebbik fele szervezeten, például Vietnám és Magyarország közötti szerződés keretében, vagy a határon túli cégek átköltözésével került hazánkba. Esetükben a tartózkodással és munkavégzéssel kapcsolatos papírmunkát a munkaadók vállalták át.

¹¹ A volt Jugoszláviából származó interjúalanyaink átmeneti „menekült” státusza nem tévesztendő össze a menekült státusszal, ami végleges státusz, így nem függ a kibocsájtó országban esetlegesen történő változásoktól. Az ideiglenes védelem alatt álló személyt menedékesnek nevezi a jogszabály. Jelenleg nem tartózkodik Magyarországon senki ilyen státusszal.

„A munkavállalási engedély hamarosan megvolt, miután megérkeztem. Tartózkodási engedély vagy vízum volt, és utána évente hosszabbította a cég a munkavállalási engedélyemet.” (szerb férfi2)

A munkavégzéssel kapcsolatos ügyintézés átvállalása sem garantálja minden esetben a zökkenőmentes, azonnali munkába állást.

„A probléma forrása valószínű abban rejlett, hogy egy olyan kis cégről volt szó, ami nem alkalmazott magyar munkaerőt. [...] Amikor második alkalommal nem sikerült a munkavállalási engedélyt elintézni, akkor egy más utat választottunk. Én is a cég résztulajdonosává váltam, és ez alapján egy más típusú vízumot kaptam, D-típusút, aminek a birtokában nem kellett munkavállalási engedélyért folyamodnom. Majd ez alapján kaptam tartózkodási engedélyt.” (ukrán férfi3)

A szomszédos országokból gyakran érkeztek a kérdezettek turista vízummal, és a munkahely megtalálásáig, illetve saját cég létrehozásáig előfordult, hogy feketén dolgoztak. A megtalált munkahely, vagy a megalapított cég több esetben sem járt együtt azonnal a legális munkaviszony megteremtésével.

„Igen, hát eleinte turista vízummal jártam haza 30 naponta. [...] Aztán megcsináltam már külön a saját vállalkozásomat és ugyanúgy akkor is próbálkoztam, hogy hát itt van a Bt-m és az lenne a normális, hogy mit tudom én, kapok tartózkodásit, hogy itt van jövedelemszerzői, mit tudom én, de mindent elutasítottak. És akkor kaptam egy tippet, hogy adjak be munkavállalási kérelmet, mint segédmunkás. [...] akkor arra megkaptam.” (ukrán férfi1)

A bevándorlási hivattal kapcsolatos tapasztalatok terén, többen is jelentős változásról számoltak be. Míg a régebben érkezettek kifejezetten rossz élményként elevenítették fel a bürokratikus, érzéketlen ügyintézési gyakorlatot, addig az utóbbi években ügyintézni kényszerülők humánusabb, ügyfél orientáltabb ügyintézésről számoltak be.

„Mikor én jöttem, akkor egy teljesen más helyen volt a Hivatal. [...] A Király utca folytatásában volt lévő utcában volt az idegenrendészet épülete. És az borzasztó volt, mert csak egy emelet van, nagyon kevés hely volt, és nagyon sok ember várt órákig a lépcsőn állva, a WC-k előtt, a büdös WC-k előtt. [...] Azután, mikor a Budafoki útra elköltözött az hely, akkor is egy darabig elég borzasztó volt. Ott már lehetett tudni, hogy

attól függ, hogy kihez kerülsz, hogy fognak menni a dolgaid. De most mondjuk teljesen civilizált, most már nagyon normális. És most már fiatalabbak dolgoznak, sokkal kedvesebbek, és tényleg segítőkészek.” (szerb nő2)

Az integrációs folyamat egészét tekintve, a fenti példák csupán a beilleszkedés első lépéseit jelentik: az illegalitásból a legalitás felé vezető utat, a tartózkodási engedélyt és az azzal járó jogosítványokat és korlátozásokat. Lehetőséget az otthon hagyott családtagok családegyesítésére, és távolba mutató lehetőséget a letelepedési engedély, majd az állampolgárság megszerzésére.

Az alábbiakban sorra vesszük az integráció olyan kiemelt területeit, mint a munkaerő-piac, a lakhatás, valamint az oktatási és a jóléti intézményekbe való beilleszkedés.

Munkaerő-piaci integráció

Ugyan a Magyarországra érkezés motivációja alfejezetben leírtak szerint, csupán a kérdezettek harmadának volt munkavállalási szándéka, azonban az életutak előrehaladtával egyre jellemzőbbé váltak a munkaerő-piaci aspirációk. Az interjúkészítés idején a kérdezettek döntő többsége már dolgozott (23), egyetemi tanulmányokat 4 fő folytatott és 5 fő keresett állást.

Mint ahogy fentebb erről már szó esett, az integrációs folyamat első lépéseit a legnehezebb megtenni: a kezdeti időkben – tartózkodási engedéllyel és befogadottként – a munkavállalás engedélyhez kötött, melynek megszerzése időigényes és sokszor rontja a migránsok munkához jutási esélyeit.

Visszajöttem, és utána volt még egy-két próbálkozásom, aztán volt egy esély, mégis csak találtam főállású munkát. Ott egy probléma volt az elhelyezkedéskor, ukrán állampolgár vagyok, munkavállalási engedély kell. Nem mindegyik munkáltató preferálta ezt [...] Hosszadalmasabb tortúra után megkaptam a munkavállalási engedélyt, így tudtam elhelyezkedni egy nagy építőipari cégnél. Nekik ez másfél-két hónapba telt, míg ezt beszerezték.” (ukrán férfi1)

Az integrációs folyamatban való előrelépés fontos állomása a bevándorolt vagy letelepedett státusz megszerzése. E státusz birtokában már munkavállalási engedély nélkül is dolgozhat a migráns. Magyar származásúak könnyített eljárás során, hamarabb kérelmezhetik a letelepedési engedélyt, mint az egyéb származású migránsok.

„Először volt turistavízumom, meg azután volt munkavállalói vízumom, de az mindösszesen egy hónapig élt, mert utána meg is kaptam a letelepedést rögtön. [...] Nagyon gyorsan megkaptam a letelepedési engedélyt, mert nekem a nagyszüleim magyar állampolgárok.” (szerb férfi1)

A munkavállaló interjúalanyok körében domináns többséget alkottak az alkalmazottként foglalkoztatottak. Az önálló vállalkozásokat működtetők körében jellemzően ázsiai – kínai, vietnámi, mongol – kérdeztetteket találtunk.

A munkakeresést önállóan lebonyolítók – nem munkahelyük helyezte át őket – élettörténetében fontos szerepet kap a kapcsolati háló, ami segítséggel, információval, ötletekkel, bevált stratégiákkal vértelheti fel a migránst az álláskeresés során is. A segítők többnyire korábban érkezett családtagok és barátok, akik nyelv- és helyismeretük révén sokkal magabiztosabban navigálnak a helyi társadalomban, és hosszabb magyarországi tartózkodásuk, beágyazottságuk következtében már kiépített kapcsolatokkal rendelkeznek, melyek bevált segítséget nyújthatnak a frissen érkezettek munkaerő-piaci és társadalmi beilleszkedése során.

„Igen [hamar találtam munkát], mert ott a bátyámnak a szomszédjában volt egy építész, akinek az irodájában el tudtam volna helyezkedni. Volt egy másik lehetőség is, szintén a bátyám ismerősein keresztül, ahol szintén egy építészeti irodában kezdhettem dolgozni. Végül is az utóbbit választottam, és úgy érzem, hogy nagyon szerencsésen alakult a dolog, elkezdtem dolgozni és a mai napig is ott dolgozok.” (szerb nő1)

Találtunk arra is példát, hogy professzionális segítő közbenjárására jutott munkához a migráns.

„Egy nap egy nő sétált be a táborba, önkéntes munkát végzett pszichológusként, hogy segítsen azokon a menekülteken, akik valamilyen trauma áldozatai lettek. [...]. Abban az időben tényleg nagyon nagy szükségem volt a segítségre, beszélt arról, hogy lehet

kezelni a stresszt. [...] Később bemutatott egy barátjának, akinek van egy kis vállalkozása, ahol elkezdhettem dolgozni." (afrikai férfi – befogadott)

Több esetben találtunk példát arra is, hogy saját kapcsolati háló hiányában a migráns a saját etnikai, vallási csoporthoz fordul, onnan várva megoldást kiszolgáltató helyzetére.

„Elmentem a nagy ortodox templomba, a Szerb utcában van egy templom. [...] Hallottam, hogy van Budapesten, és gondoltam, hogy emberek, akik szerb templomba mennek, az biztos tud szerbül. És találtam pár feketemunkát, nagyon korrekt volt az ember, jól fizetett.” (szerb férfi4)

Egy magasabb státuszú állás betöltéséhez már nem feltétlenül lehet elég az azonos csoport-hovatartozás, különösen, ha az veszélyezteti az eredeti csoport munkaerő-piaci helyzetét.

„Hát volt horvát iskolában, volt szerb iskolában megkérdezni, de ott olyan szűk kör van. Tudod, hogy most mi öten vagyunk és akkor mi minden tárgyat, mi fogunk tanítani minden tárgyat. [...] A szerb meg horvát iskolába nem tudsz odajutni barát, vagy ismerős nélkül.” (szerb férfi3)

A munkavállalás sikeres nem migráns specifikus útja lehet, ha a migráns gyakornoki vagy diákmunka révén kerül kapcsolatba a későbbi munkaadójával.

„Azt [diákmunkát] elkezdtem már az egyetem alatt [...]. Először csak ilyen havi 2-3 alkalommal, utána meg szóltak, hogy nekik a nyári szünet alatt szükség lenne teljes munkaidőben diákra. Akkor ott is maradtam diákként. Utána pedig, mikor hallották, hogy munkát keresek, akkor meg voltak elégedve, felkínáltak egy állást, és igazából elfogadtam. [...]. Logisztikai ügyintéző voltam ennél a cégnél.” (szerb férfi)

Az elhelyezkedést könnyíti, ha a migráns rendelkezik valamilyen speciális tudással, például keresett, ritka szakmával vagy nyelvismerettel.

„Az álláskeresés nem tartott sokáig, keresgéltem az interneten, és egy japán nyelvű oldalon megtaláltam a munkahelyem álláshirdetését, amire azonnal jelentkeztem. Ez volt

az első és egyetlen próbálkozásom, mert rögtön fel is vettek, hiszen nem olyan egyszerű Budapesten olyan japánt találni, aki magyarul is kommunikál.” (japán férfi)

A sikeres munkaerő-piaci integrációt jelzi – a megtalált munkahelyen túl, ha a betöltött pozíció megfelel a munkavállaló elvárásainak. Az a szakirodalomban fellelhető vélekedés, miszerint a migráció gyakran státuszvesztéssel jár, hosszútávon nem igazolódott be interjúalanyaink körében: többségük megőrizte a kibocsájtó országban szerzett foglalkozási pozícióját, sőt az ázsiai kérdezettek esetében kifejezetten felfelé mobilitásról beszélhetünk.

Fontos megjegyezni, hogy a munkaerő-piaci integráció folyamata során többféle foglalkozási pozíciót tölthet be az egyén. A migránsok – különösen nyelvi és egyéb korlátok esetén – a kezdeti munkavállalás idején, előfordul, hogy az otthoninál alacsonyabb foglalkozási pozíciót töltenek be, sőt a későbbiek során, például a munkahely elvesztése esetén átmenetileg ismét lejjebb csúszhatnak.¹² A munkaerő-piaci integrációs kísérletek része a nem legális munkavállalás is, ami jó esetben valamennyi megélhetést ugyan nyújt a munkavállalónak, azonban sok szempontból parkoló pályára állítja az egyént.

„Néha nagyon elegendem van az egészből, főleg ezen a nyáron nagyon éreztem, hogy ki vagyok szolgáltatva, hiába beszélek több nyelven. Szerződés nélkül, feketén dolgoztam, valami 60 ezret kellett volna, hogy kifizessenek, de nem [fizettek] ez próbaidő volt. Nincs szerződésed, nem tudod feljelenteni őket, nem tudsz semmit csinálni. Akkor nagyon el voltam keseredve.” (szerb nő4)

A migráció hatására státuszt vesztek között, interjúalanyaink körében kizárólag nőket találtunk. A sikertelen munkaerő-piaci integráció okai között szerepelt többek között a magyarul nem, vagy nem elég jól beszélő feleség hagyományos női szerepekben – háztartásvezetés, gyereknevelés - való bennragadása.

¹² Természetesen ez a hazai munkavállalókat is sújthatja például abban az esetben, ha anyagi kényszerek hatására kénytelenek a végzettségüknél alacsonyabb pozíciót betölteni. Azonban a migránsok – a tartózkodási engedéllyel és befogadott státusszal rendelkezők – esetében az anyagi kényszeren túl, fontos szempont a tartózkodás jogalapját jelentő legális munkaviszony megteremtése, még abban az esetben is, ha az átmenetileg a munkaerő-piacon elfoglalt pozícióvesztéssel jár.

„Szóval 10 éve itt van [feleség], és konkrétan nem tud mondani, hogy valamit megcsinálta. Jó, van ebéd minden nap, tiszta, [...]. Minden rendben van, csak milyen jó lenne, ha legalább 4 órát dolgozna, és akkor megtanulná a nyelvet.” (szerb férfi3)

A sikertelen munkaerő-piaci integráció nem kifejezetten migráns specifikus okai között szerepelt a megözvegyülés, a saját vállalkozás tönkre menetele, és a munkaerő-piacon hátrányos idősebb kor.

„Küldöm a pályázatokat, kémia tanárként, vagy mint vegyész, vegyészmérnök. [...] Az embernek megvan a két lába, két keze és a feje is, de még sincs semmi lehetőség, sehol nem kell 54 éves mamácska.” (ukrán nő1)

A fent tárgyalt tényezők – kapcsolati háló, nyelvtudás, munkatapasztalat, képzettség, stb. – megléte még nem garantálja a sikeres és gyors munkaerő-piaci integrációt. Egyes szakmák esetében a szaktudás nehezen konvertálható, valamint hosszú és nehéz honosítási eljáráshoz kötött.

„Valójában nekem megvolt az orvosi diplomám 84-ben Kínában, de nem fogadták el, úgyhogy le kellett tennem újra az összes vizsgát 2 év alatt. Annyi sok vizsgám volt, hogy szinte állandóan vizsgáztam. Minden szakterületből, nőgyógyásztól kezdve gyerekgyógyász, ideggyógyász, mind le kellett vizsgázni.” (kínai nő3)

A sikeres integráció függvénye lehet továbbá a fogadó társadalom migráns munkavállalókhöz való viszonya. A borúlátásra bőven okot adó közvélemény-kutatások ellenére, elenyésző volt azoknak az interjúalanyoknak a száma, akik úgy érezték, hogy hátrányos megkülönböztetés érte volna őket a munkakeresés során, vagy a munkahelyükön.¹³ Az említett esetek között szerepelt, hogy elbocsájtás esetén először a migráns munkavállalóktól vált meg a munkaadó, valamint egy esetben történt konkrét említés a munkaerő-piacon származás miatt elszenvedett sérelemről.

„Veszítettem én munkát csak azért, mert megtudták, hogy én Ukrajnából vagyok. Már odavittünk gépeket, már hozták az anyagot, családi házat kellett volna vakolnunk, és

¹³ Ez a vélemény nem mond ellent annak a később tárgyalandó ténynek, hogy a migránsok a mindennapi élet során igenis tapasztalnak hátrányos megkülönböztetést a többségi társadalom oldaláról.

megtudták, hogy ukránok vagyunk, és le kellett vonulnunk. Azt mondta, hogy egy órán belül vigyenek el mindent, szó se lehet, hogy itt legyenek, hiányzik nekem az ukrán maffia, meg minden.” (ukrán férfi1)

Lakáshelyzet

A kérdezettek fele-fele arányban oszlanak meg a saját ingatlannal rendelkezők, és az albérletben élők csoportja között. A saját tulajdonú lakásban élők száma kifejezetten magasnak mondható azt tekintetbe véve, hogy az egyetemi tanulmányaikat folytatók értelemszerűen az albérletben élők számát növelik.

Az interjúkészítés idején érvényes lakáshelyzet szerint, saját lakóingatlannal azok rendelkeztek, akik az anyagi feltételek megteremtésén túl, hosszú távú magyarországi tartózkodással számolnak. Az albérletben élők egy része anyagi okok miatt választja ezt a lakhatási formát,¹⁴ valamint erre a csoportra jellemző az is, hogy nem mindenki kifejezetten Magyarországon képzei el a jövőjét.

A munkaerő-piaci integráció folyamatához hasonlóan, a megfelelő lakhatás és életkörülmények megteremtése is hosszú távon valósul meg a többség esetében. A kezdeti szükségmegoldásoktól – rokonoknál, barátoknál, önkormányzati vendégházban, kollégiumban, ifjúsági szállón való ideiglenes tartózkodás – az idő előrehaladtával fokozatosan nő a saját albérlettel, majd a saját ingatlannal való ellátottság aránya.

A vizsgált migránsok döntő többsége már a Magyarországra érkezéskor Budapesten létesített tartózkodási helyet, hiszen a rokoni és baráti segítség, valamint a munkalehetőségek is így diktálták. Azonban a kérdezettek közel harmada más vidéki városokban – Nyíregyháza, Dunaújváros, Bicske, Pécs, Szeged, Debrecen, Lőrév - kezdte meg a beilleszkedés első éveit. A vidéki városban befejezett egyetemi tanulmányok, vagy a budapesti magasabb színvonalú egyetemi képzés vonzása, vagy a befogadó állomásra való kiköltözés, valamint a fővárosi munkalehetőségek mind a Budapestre való költözés irányába motiválták a migránsokat.

¹⁴ A határozott időre szóló tanulmányi céllal itt tartózkodók mellett említést érdemel az egyedülálló fiatal munkavállalók csoportja, ahol a szingli, önmegvalósító fiatal nők dominanciája figyelhető meg.

Nagyfokú költözési hajlandóságot mutattak a kérdezettek Budapest különböző kerületei között: elenyésző azok száma, akik egyáltalán nem változtattak lakóhelyet az itt tartózkodásuk óta, és nem ritkaság körükben az egynél több alkalommal való költözés. Jelenleg a többségük a VI., a VIII., a XIII. és a XIV. kerületben él. A kutatásban hangsúlyosan szereplő, különböző migráns csoportok – szerb, ukrán, kínai, vietnámi – közül csak az ázsiai kérdezettek tudták bizonyos kerületekhez kötni a saját csoportjuk lakóhelyét.

„A VIII. kerületben élek, és itt is laktam 8 éven keresztül. A legrosszabb kerületnek tartják Budapesten. A kínaiak többsége a VIII. vagy a X. kerületben él, mert a közelben van a piac és az üzletek. Az emberek többségét ez a praktikus szempont vezérli, hogy ott legyenek a közelben. A piacon nagyon korán kezdődik a nap, 6 óra körül nyitnak.” (kínai nő1)

A főváros egyik legsokszínűbb kerületében élők lakóhellyel való azonosulása eltérő. Volt, aki a közvetlen lakókörnyezetét kihasználva, a kerület „jobbik részében élek” kitételt használta, és volt, aki konkrétan nevesítette a területen élő, számára nem kívánatos csoportot, a szomszédban élő romákat, akik az „éjszaka kellős közepén ordibálnak”. Központi elhelyezkedése, tömegközlekedéssel való ellátottsága viszont többek számára praktikus, sőt szerethető lakóhelyet biztosít.

„Sokan nem szeretik ezt a kerületet, de én igen, ez egy nagyon mozgalmas kerület. A Budapesten élő japánok többsége Budán lakik a Rózsadombon, vagy más elit helyen. Én most nem vonzódom oda, nem szeretném elvágni magam az élettől. Különösen autó nélkül nem lenne szerencsés.” (japán férfi)

A megfelelő lakóhely megtalálása általában nem ütközött komoly akadályokban, de nyelvtudás, helyismeret, és ügyintézésbeli jártasság nélkül volt, aki komoly kihívásként élte meg.

„Azért nekünk nem volt olyan könnyű régen, amikor még lakást béreltünk, meg hosszabbítani kellett a tartózkodási engedélyt. [...] Nem tudtuk, hogy kell csinálni a lakásbérleti szerződés, hogy tanú kell. Nagyon nehezen találtunk lakást. Például mikor terhes voltam az első fiammal, akkor nem volt lakás, és az előző albérletet eladták, és annyira nehéz volt megfelelő lakást találni. Hogy olcsón is, hogy ott a környéken közel is

legyen, meg szimpatikus is legyen a tulajdonos, és hogy tudjuk kérni, hogy legyen bérleti szerződés. Az elején nem tudtuk, hogy mi az a csekkes, hogy hova kell fizetni, és nagyon nehéz volt.” (vietnámi nő1)

A különböző átmeneti megoldások után, a migránsok többsége egyedül, internet, hirdető újság, vagy ingatlaniroda segítségével találta meg a számára megfelelő ingatlant.

„A VI. kerületben, az Opera közelében [élek]. Ezzel most nagyon elégedettek vagyunk. Könnyű volt megtalálni, kibérelni, az ingatlan.com-ot használtuk keresésre, és valójában csak ki kellett választanunk a 20-30 ajánlatból, hogy melyiket szeretnénk megnézni. 5-6 albérletet néztünk meg végül, miután kiválasztottuk ezt.” (ukrán férfi3)

Barátok segítségével leginkább az egyedülálló nők jutottak bérleményhez, valamint albérlőtársakkal, barátokkal közös albérletbe jellemzően a felsőfokú tanulmányaikat folytatók költöztek. Egyes migráns csoportokhoz tartozó kérdezettek – vietnámi, török – körében megfigyelhető volt az azonos csoportból származó lakó preferálása.

„Az interneten néztem körül, ha jól emlékszem az ingatlan.hu oldalon találtam sokféle lakást, szerintem könnyű lett volna találni. De végül egy Debrecenben megismert vietnámi férfi kiadó lakását vettem ki, ahol az ő fia is bent lakik. [...] Ő jogot tanul az ELTE-n, úgyhogy nem sok ideje van, de azért szoktunk közösen enni például. Nagyon szereti, ha én főzök, mert akkor vietnámi ételt ehetsz.” (vietnámi férfi2)

A megfelelő lakhatás különleges példája a munkáltató által biztosított albérlet, amit a szerb kérdezett, Lórév szerb nemzetiségi faluban vesz igényben, vagy a kölcsön telken lakókocsiban élő interjúalany története.

„És akkor jött nekem a kósza gondolat, hogy ha egyszer már úgyis megvan a telek, akkor miért fizetek én albérletet. Aztán onnan jött az egész, hogy hallgattam a rádiót munka közben, és ott arról volt szó, hogy az amerikai lakosság 40 százaléka az egész életét lakókocsiban éli le. És akkor én elgondolkodtam rajta, hogy mivel vagyok én rosszabb, mint egy amerikai. És aztán vettem egy nagy lakókocsit” (ukrán férfi1)

A lakhatáshoz szorosan kapcsolódóan – a 90-es évek elején érkezett vietnámi család kezdeti lakhatási nehézségein túl – mindösszesen két interjúalany vetett fel egy-egy problémát: egy esetben a folyamatban lévő tartózkodási engedélyhez szükséges bejelentett lakcím, és lakásbérleti szerződéshez nem járult hozzá a lakástulajdonos, míg egy másik esetben kiadó lakást kereső migráns lett több alkalommal elutasítva.

„Néhány évvel ezelőtt a sógornóm Magyarországra látogatott, és megkért, hogy keressek neki szállást. Kerestem kiadó lakásokat az újságban és időpontot egyeztettem telefonon, és kétszer is előfordult, hogy mikor odamentem, a tulajdonos nem örült nekem. Nem akarták kínainak kiadni a lakást. Megkértem az egyik kollégámat, hogy hívja fel ő a hirdetést, és kérdezze meg, hogy nem probléma-e, hogy kínai az illető, aki ki akarja venni a lakást.” (kínai nő2)

Szomszédok

Ahogy a munkaerő-piaci integráció elválaszthatatlan része az álláskeresésben illetve állásmegtartásban segítséget nyújtó családtag, barát és munkatárs, úgy a lakóhelyen való integráció nagymértékben függhet a családi, baráti, valamint a szomszédokkal való kapcsolatoktól.

A kutatás szempontjából hangsúlyos csoportok – szerb, ukrán, kínai, vietnámi – szomszédokkal kapcsolatos tapasztalatai eltérő mintázatot mutattak.

A szerb interjúalanyok szinte kivétel nélkül megemlítették, hogy szomszédjaik távolságtartóak, és nem elég kedvesek, közvetlenek.

„A szomszédok, ez nehéz történet. Itt nem olyan egyszerű jóban lenni a szomszédokkal. Szerbiában sokkal természetesebbek és egyszerűbbek ezek a kapcsolatok. [...] Szerintem a szomszédok nem tudnak megfeledezni arról, hogy nem innen való vagy, hogy kívülről jöttél az épületbe.” (szerb nő3)

Kifejezetten hiányolják az otthoni szokást, hogy a szomszédokkal rendszeresen együtt kávézzanak. Azonban van, aki nem törődik bele.

„Szerintem abszolút az én mentalitásomnak köszönhető, hogy én nagyon jól vagyok itt, teljesen jóban vagyok az összes szomszédommal. [...] az első körben nagyon kedvesen visszaköszöntem, és elkezdtem beszélgetni, és ki is mondtam, ami az én otthon környezetemből jött, hogy megíhatnánk egy kávéét [...], úgyhogy én kávézom a szomszédaimmal.” (szerb nő2)

A jó szomszédságban rejlő potenciálok – Szerbiában elsajátított – kihasználására így buzdítja a feleségét az egyik interjúalany.

„És mondtam neki, ha én lennék a te helyedben, akkor én szépen megcsinálom palacsintát és meghívnom ezt a hölgyet [szomszéd] kávézni, palacsintára, és akkor beszélni vele. Tudod, egy hölgy, öreg, de szuperul beszél magyarul. Szóval minden betűt tud érezni. 1 órát szépen beszélsz vele, de nem kellett fizetned egy óra magyar nyelvért.” (szerb férfi3)

Az ukrán interjúalanyok kevésbé hiányolják a szomszédokkal kialakítandó mélyebb kapcsolatokat. Azonban körükben több kisgyerekes családot találunk, akiknek egyébként is kevesebb ideje jut a társasági életre és inkább csak a praktikus dolgok megbeszélésére szorítkoznak.

„Korosztályombeli fiatalok laknak főleg a mi házunkban. [...] A szomszédokkal nem mondhatom, hogy nagyon sokat beszélgetünk, de a közvetlen szomszédokkal pár szót váltunk, ők kérdeznak, vagy én kérdezek a házzal kapcsolatban.” (ukrán férfi2)

Az ázsiai interjúalanyok jellemzően pozitívan nyilatkoztak a magyar szomszédjaikról. A vietnámiak olyan kapcsolatokról számoltak be, ahol egy-egy szomszéd szinte családtaggá vált, a családnak nyújtott segítsége révén.

„Például aki „nagy mama” volt a gyerek mellett, vele a XIV. kerületben, a lépcsőházban találkoztam, ott laknak. Beszélgettünk, köszöntünk egymásnak, meg kértem segítséget, szívesen segített. Találtam egy magyar nénit, aki vigyázott a fiamra. Mi első emeleten, ők második emeleten laktak. [...] Én nagyon bíztam benne, adtam neki kulcsot, ő is adott nekem kulcsot. Úgy, mint mamám. 16 évet szinte együtt éltünk.” (vietnámi nő1)

A kínaiak a szomszédokkal kapcsolatban azt emelték ki, hogy az együttélés és az egymás megismerése következtében sikerült megkedvelniük egymást, a kezdeti idegenkedés ellenére is.

„A mi családi üzletünk ott van a házban, úgyhogy mindenki láthatja, hogy mivel foglalkozunk, és mindig nyitva vannak az ajtók. Korábban ők nem hagyták nyitva az ajtóikat, de most már ők is kinyitják, és belátunk egymáshoz.” (kínai nő1)

További kulturális különbségekre világít rá egy török kérdező:

„Szomszédok nem olyan barátságosak, van egy öreg család, néha adunk nekik, amit főzünk és ők is adnak néha nekünk. Vagy segítünk, hogyha kell valami boltból, valamit vinni kell haza. Ők kedvesek. Többiekkel akkor tudunk beszélgetni, ha kicsit hangosak vagyunk, és akkor jön, és akkor mondja, hogy csendesebben.” (török férfi)

A kulturális különbségek mellett a nyelvi korlátok is meghatározhatják, hogy kialakul-e közvetlen kapcsolat a szomszédok között.

„Fiatal szomszéd van sok, kis család, két vagy három ember a családban. És nem sokat ismerek, mert én nem beszélek jól magyarul. De van kert, mindenki tud kimenni a kertbe, és ott a gyerekek együtt játszanak, és a szülők beszélgetnek. [...] Nem mindent értek és mikor csak egy ember van, akkor beszélek, egy nő például, de mikor sok, akkor nem. De mindenki tudja, hogy én nem beszélek magyarul, és mert egy kicsit távolságtartóak.” (oroszlány)

Oktatási intézmények és az integráció: a nyelv kérdése

Ugyan az interjúkészítés időpontjában a migránsok döntő többsége munkaerő-piaci integrációja előrehaladott volt – több mint kétharmaduk dolgozott, azonban a Magyarországra érkezés után hamarosan elhelyezkedők a kérdezettek mindösszesen egyharmadát tette ki. Az akkor munkaviszonyt nem létesítők között találtuk a tanulmányaikat hazánkban folytatókat, valamint a munkaerő-piacra csak késleltetve belépni tudókat. Ez utóbbi csoportba tartozott a magyarul nem beszélő migránsok egy része, valamint a kibocsájtó országban megszerzett végzettség honosítására kötelezett kérdezett is.

A tanulmányaikat Magyarországon folytatók csoportjában egyaránt találtunk magyar és nem magyar származásúakat is. A magyar származású diákok egy része ösztöndíjjal végezte a tanulmányait.

„Nagyon jó állami ösztöndíjat nyertem el, és Pécsre jelentkeztem pszichológia szakra, amit 6 év alatt sikerült befejeznem. [...] Nekünk nem kellett [felvételizni] horvátországiaknak, mert mi szórványmagyarság vagyunk, és emiatt az állam segít, hogy bárhova bekerülhettünk.” (horvát nő – turistavízum)

A másik részük pedig Magyarországon felvételizve kapcsolódott be az egyetemi képzésbe.

„Igazából én azért jöttem el, hogy elszakadjak a családomtól [...] anyám, mint egy anyagtigris nem hagyta élni a fiát [...] De igazából én egyetemre jöttem ide Budapestre. Én felvételiztem, én bekerültem az egyetemre, és igazából én tanulni jöttem ide, germanisztika szakra.” (szerb férfi1)

A sikertelen álláskereső alternatívája is lehet az egyetemi képzésbe való bekapcsolódás, melyre egy hazánkban még szokatlan példát találtunk.

„Nem volt állásom, pályáztam munkahelyekre, és azt a választ kaptam, hogy túlképzett vagyok, mert kicsit több nyelvet beszélek. Gimnáziumot fejeztem be Szabadkán elég régen. [...] és a fiamnak volt egy ötlete, és rábeszélte, hogy próbálja beiratkozni az

egyetemre, ami elsőre sikerült. [...] emelt szintű érettségit letettem horvát nyelvből és elkezdtem először életemben egyetemre járni” (szerb fiú - anya)

Esetében az egyetemi tanulmányok segítségével, kerülő úton, de vezetett visszafelé is út a munkaerő-piacra.

„Közben sikerült állást is szereznem. [...] Felvettek a Nemzeti Tankönyvkiadóhoz [...], semmi probléma nélkül elfogadták, hogy én közben fogom megszerezni a diplomámat.” (szerb fiú - anya)

A nem magyar származásúak angol nyelvű, fizetős szakokon kezdték meg tanulmányaikat. A nemzetközi képzéseken tanulók elsősorban más külföldi diákokkal ismerkedtek meg, és a programba beépített heti egy magyar óra sem járult hozzá jelentősen az ország és a magyarok megismeréséhez.

„Nem túl sok magyar ismerősöm lett ott a nyelvi korlátok miatt. Vietnámi és más külföldi diákokat, évfolyamtársakat ismertem meg leginkább. Az egy nemzetközi képzés és angol nyelven folyik az oktatás. [...] A vietnámiak is elég sokan vannak, de az izraeliek és a perzsák, irániak még többen.” (vietnámi férfi2)

Az izoláltság alól kivételt jelentett az, aki az egyetemi tanulmányok megkezdése előtt magyar nyelvi képzésen vett részt.

„Első év, hogy nyelvtanfolyamra jártam a Balassi Intézetbe. [...] ez a legjobb, már tudom, hogy a legjobb intézet, ahol a legjobban lehet magyarul tanulni. Első évben minden nap 8-14-ig, napi 6 órát tanultam magyarul.” (török férfi)

A munkaerő-piacra a nyelvi korlát miatt késleltetett módon belépők körében kétféle stratégia bontakozott ki: az egyik a hiányzó magyar nyelv elsajátítására helyezte a hangsúlyt, melynek fő intézménye a Balassi Intézet bizonyult.

„Turista vízummal érkeztem, de gyorsan el tudtam dönteni, hogy szeretnék itt maradni. A két lehetőség az volt, hogy vagy munkavállalói vízummal, vagy diák vízummal maradhatok az országban. Mivel nem beszéltem a nyelvet, nem sikerült munkát találni. [...] Így csak az az út maradt nyitva, hogy magyarul tanuljak, beiratkoztam a Balassi Intézetbe.” (mexikói férfi)

A másik stratégia a meglévő angol nyelvtudással való boldogulást tűzte ki célul, vagyis olyan képzési lehetőségeket keresett, melyek angol nyelven folytak, és hosszú távon az angol nyelvű munkavégzéshez segítették hozzá az egyént.

„Beiratkoztam az International Business School-ba, amit tavaly fejeztem be. Érdekes, de nem voltak álláskeresői nehézségeim. Mialatt az International Business School-ban tanultam, gyakornokoskodtam az IBM-ben egy éven keresztül. Amikor az iskolát befejeztem egyszerűen visszajöttem ide. Én is ugyanúgy kezdtem, mint az itt dolgozók többsége, a call center-ben, de most már az IBM kommunikációs menedzsere vagyok.” (ugandai férfi)

Nyíri Pál a hazai kínai közösség körében végzett kutatásaiból ismerjük, hogy az itt élő kínaiak nem feltétlenül a magyarországi integráció stratégiáját követik. Amennyiben gazdasági érdekeik úgy kívánják vissza-, vagy átköltöznek kedvezőbb feltételeket nyújtó országokba. A gyerekek iskoláztatásában különösen jól megfigyelhető ez a hosszú távú stratégia.

„A szüleim voltak az ún. első generáció Magyarországon: ők már 1991 óta itt élnek, 18 éve. Én 8 éve vagyok Magyarországon. Mikor befejeztem az alap iskoláimat Kínában, akkor érkeztem Magyarországra. [...] Néhány hónap itt tartózkodás után folytattam a tanulmányaimat középfokon egy angol nyelvű iskolában, a Britannica International School-ban. Az érettségi után pedig a szintén angol nyelvű International Business School-ban folytattam a tanulmányaimat.” (kínai nő1)

Családos interjúalanyaink gyerekei a fenti példával ellentétben mind magyar nyelvű oktatási intézményben tanulnak. Közülük mindösszesen egy gyerek kezdett az anyanyelvén tanító iskolába járni, de ő is - az integrációs stratégiához igazodva - magyar nyelvű iskolában folytatta tanulmányait.

„Szerb iskolában kezdett tanulni, mert akkoriban nem tudott semmit magyarul. [...] A fiam hatodiktól elment az osztályból. Nagyon kevés gyerek maradt, az utolsó évben már csak nyolcan voltak az osztályban. Mondtam is neki, hogy ha itt maradunk Budapesten, akkor az a 7 ember kevés lesz ismeretségnek” (szerb férfi4)

A kisiskolások körében gyakori, hogy szabadidejükben, hétvégén valamilyen saját anyanyelvi képzésben is részt vesznek.

„Csak másodikban kezdetem el tanítani [vietnámiul], most harmadikos. Azért előbb nem akartam tanítani neki, mert a vietnámi elég nehéz meg bonyolult, meg a magyar is, [...] nem akartam keverni össze, hogy had tudjon rendesen olvasni, írni magyarul, utána lehet tanulni neki, tanítani neki vietnámiul. Meg így most kezdené, minden hétvégén van egy ilyen oktatás, vietnámi oktatás” (vietnámi férfi1)

A gimnazista korosztály általában jó hírű, erős iskolákban tanul, és elsősorban a vietnámi szülők fogalmaztak meg külföldre, vagy Vietnámba irányuló aspirációt gyerekekük továbbtanulása, jövőbeni munkavállalása kapcsán.

„Szeretném, ha gyerek már ne ilyen munkát végezzon, hanem tudjon egyetemre járni. Én terveztem neki, hogy a gazdasági Corvinusra menjen, vagy Angliában tanulni, vagy dolgozni, vagy Amerikába dolgozni.” (vietnámi nő1)

Az oktatási intézménybe való beilleszkedés a szülők szerint nem okozott komoly gondot a gyerekeknek, mivel jellemzően nem egyedül az ő gyerekek külföldi az osztályban.

„Nemzetközi gyerektársaság van, van kínai, vietnámi, török, arab, meg japán. De nem néz minket, hogy kik vagyunk mi, azért jó. Szerintem az egy nagyon jó hely, nagyon szimpatikus mindenki, és tényleg, hogy nem néz le minket.” (vietnámi férfi1)

Az ázsiai szülők szigorúbb gyereknevelési elveket vallottak, és nem tartották szerencsésnek a magyarok megengedőbb viselkedését. Problémaként érzékelték egy szülő saját nyelvi korlátait az iskolával való kapcsolattartás tekintetében is, ami hatással volt gyerekére is.

„De probléma is, hogy nem beszélek, és a tanárnő sem próbál beszélni velem. [...] Krisztina nem nagyon érzi jól magát, mert anyja nem beszél a tanárnővel.” (orosz nő)

A felnőtt korú kérdezetek oktatási intézményekbe való integrációjával kapcsolatban kétféle probléma került említésre. Az egyik esetben két évet, 1992-től 1994-ig, kellett várnia az interjúalanynak, amíg elkezdhette kínai orvosi

diplomájának honosítását a vonatkozó törvény hiányában. A másik esetben pedig a továbbtanulási tervek váltak semmivé az oktatási ügyintéző közönyössége, segíteni nem akarása következtében.

„Ennyi idő alatt kicsit össze tudtam magam, és lett egy kis pénzem, és hát csak tandíjat tudtam összeszedni, és akkor gondoltam, hogy elkezdek tanulni. Bementem az Oktatási Minisztériumnál volt valaki, aki külföldieknek ilyen ösztöndíjakkal kapcsolatos dolgokat intézte. [...] És azt mondta nekem, hogy mikor megvan a kezemben a letelepedési engedélyem, akkor visszajöjtek, akkor beszélhetünk róla. Na, megkaptam és utána telefonáltam. Akkor [...] teljesen másvalaki volt ott, aki egyszerűen lerakta a telefont, és nem foglalkozott velem.” (mongol nő)

Azon nem magyar származású külföldiek esetén, akik komolyabb nyelvi előképzettség nélkül, megérkezésük után hamarosan elkezdhettek dolgozni, illetve akiknek anyagi, vagy más okokból nem volt lehetősége arra, hogy alapos, intenzív nyelvi képzésben vegyenek részt, a magyar nyelv elsajátítása folyamatosan törlesztendő feladat maradt.

A kérdezettek – idejük, erőforrásaik, kapcsolataik és nem utolsósorban motivációjuk függvényében – különféle módokon próbálkoztak a nyelvtanulással. Az interjúalanyok többsége szervezett, költségtérítéses nyelvi képzésen vett részt hosszabb-rövidebb ideig. Szervezett ingyenes nyelvtanulási lehetőséggel elenyésző számban találkoztak a kérdezettek. Ezek a lehetőségek egy-egy civil szervezet – pl. a Menedék Egyesület önkéntese által nyújtott magyar nyelvórák – migránsok számára nyújtott tevékenysége keretében valósultak meg.

És akkor, nem tudom 1 év után mentem valami nyelviskolába, Csengery utcába, Fáklya Klub. Ott voltam egy 2-3 hónap, és akkor kezdtem el dolgozni a pizzériába, és akkor így valahogy. Fizetni kellett a nyelvórákért, elég drága is volt.” (szerb férfi3)

A formális nyelvi képzés mellett legalább ilyen fontos szerepet töltöttek be az informális magyar órák, amiket barátok, ismerősök tartottak szíveségből a magyarul nem, vagy csak gyengén beszélő migránsoknak.

„Van egy család, akit az Alfavitnál, az orosz iskolában ismertem meg. A nagymama orosz, és a lányai magyar-oroszok. [...] Ez a család tud segíteni, lehet velük beszélgetni.

Például a bankba együtt megyünk, és ő tolmácsol. 3 hónapon keresztül tartott nekem magyar órát, és nem kellett érte fizetnem.” (oroszl nő)

Általános meggyőződés volt, hogy a mindennapi élet során való nyelvgyakorlás, a magyarokkal való kapcsolat révén megvalósuló nyelvtanulás, a munkavégzés közben megtanult szófordulatok a magyar nyelv elsajátításának leghatékonyabb módja.

„Így ünnepek vagy hosszú hétvége volt, akkor jöttem hozzá, a barátnőmhöz, és velük nagyon sokat voltam. Az egész család ismer engem. És nagyon imádom őket, nagymamától kezdve mindenkit, összes rokont. [...] Nyáron lementem hozzájuk Balatonra, hát így, így tudtam, hát mondjuk ki, én tőlük tanultam a magyar nyelvet.” (mongol nő)

Már csak azért is, mert az élő nyelvvel olyan kulturális különbségeket is elsajátíthatnak, amit egy nyelvkönyvből csak kis eséllyel tudnak megtapasztalni.

„Az, hogy eddig azt hittem, hogy jól tudok, és az egyetemi csoporton belül kvázi legjobban tudok, az élő élethelyzetben abszolút nem volt elég semmihez. [...] Én úgy fogalmaztam egyszer, hogy nem tudom, hogy kell bólintani magyarul. Inkább ilyen mentalitást kell megtanulni a nyelvhez.” (szerb nő2)

Kapcsolat az intézményrendszerrel

Az interjúalanyok interpretációja alapján a Bevándorlási Hivatalhoz kötődő hivatalos ügyintézéshez képest minden egyéb feladat eltörpült. Aki tartózkodással kapcsolatos ügyeit egyedül vagy kis segítséggel intézte, az a későbbiekben is elboldogult egyedül.

Az ügyvédi irodák szolgáltatásait igénybevevők – elsősorban ázsiai kérdezettek – pedig többnyire továbbra is igényt tartottak a segítségre egyéb hivatalos ügyek intézése esetén is.

„A kínaiak azért fordulnak az irodákhoz ügyeik intézése érdekében, mert nem beszélnek magyarul. Képtelenek vagyunk egyedül elintézni, eljárni valamilyen hivatalos ügyben. Ha egyedül akarnám elintézni, mondjuk a személyigazolványomat, akkor egy tolmácsra lenne szükségem. Ha viszont átadom a papírjaimat ennek a bizonyos irodának, akkor nekem már nincs semmi dolgom, és biztos lehetek abban, hogy rendben le is zajlik minden.” (kínai nő1)

A jóléti szolgáltatások közül, családi pótlékot kapnak az arra jogosultak. Egyéb, szociális alapon járó támogatásról senki sem számolt be. A Munkaügyi Központ szolgáltatásaival kapcsolatban éltek többen kritikai észrevétellel.

„Szerintem itt az a baj, hogy az az ember, aki tudna segíteni, nem segít, és nem világos, hogy miben tudna segíteni. [...] Nincs információ, hiába kérdezem meg, hogy van-e munka, ő nem tud válaszolni. [...] Franciaországban megmutatnak neked sok hirdetést, és tudsz keresni. Meg tudod nézni és utánakérdezni, vagy gondolkozni, vagy másikat kérdezni.” (oroszlány)

A diplomahonosítások hosszadalmas és költséges folyamatáról már esett szó az Oktatási intézmények és az integráció: a nyelv kérdése alfejezetben. A következő eset azt példázza, hogy az elbocsájtott munkavállaló a fennforgó költségek miatt képtelen a munkaviszonya után járó támogatással élni.

„Amikor el akartam menni a Munkaügyi Központba, és munkanélküli segélyt kérni, azt mondták, hogy igen, kérhetek, de ahhoz, mivel diplomás vagyok, annak a diplomának a honosítását kérték. Csak abban az esetben tudnak regisztrálni a Munkaügyi Központban, ha honosított diplomával rendelkezem, de annak borsos ára van, 100 ezer forint

nagyságrend. Szerintem az egész támogatás nem ér annyit, amit elköltök erre a honosítási eljárásra.” (ukrán férfi1)

TAJ kártya, adókártya intézést és egyéb hivatalokhoz kapcsolódó ügyintézést a többség – különösen a szerbek és az ukránok – a saját országukban uralkodó bürokráciával vetik egybe, és átláthatóbbnak, civilizáltabbnak tartják a magyarországi működést.

„Nekem könnyebb volt itt, én úgy láttam, hogy rendjén vannak a dolgok. Igaz, nehéz megtalálni a megfelelő útvonalakat, és hogy most éppen kihez kell menni és egyéb, de ha van internet és honlap, ahol tudok informálódni és tudom a nyelvet, [...] akkor ezek alapján sokkal könnyebben meg tudom találni az információt” (ukrán férfi1)

A migránsok és az egészségügyi rendszer

A családos interjúalanyok közül többen is problémaként jelezték, hogy az egészségbiztosítási törvény 2007-es változása hátrányosan érintette a nem uniós állampolgárok családtagjait.

„Először mikor jött [feleség], megkapta a tartózkodási engedélyét, és a törvény szerint a biztosítottak családtagjai ingyenesen jogosultak voltak ellátásra. 2 éve változott a törvény, és azóta aki nem biztosított annak kell fizetni, akkor valami 5 ezer valamennyi volt, de csak a belföldi személyekre vonatkozott. Külföldi személyek minimálbérrel megegyező összeget kellett fizessenek, ez 70 ezer körül volt.¹⁵ [...] Elég komoly probléma volt, ha orvosi ellátást akartunk, kifizettük, vagy önkéntes alapon kellett kötni szerződést.” (ukrán férfi2)

A letelepedési engedély birtokában a migránsok belföldi személynek minősülnek, és igényelhetik a kedvezményes összegű biztosítást. A jogszabályváltozások

¹⁵ 2009. július 1-től a nem biztosított harmadik országbeliek a minimálbér felét kötelesek havonta befizetni, ha az egészségügyi ellátást igénybe kívánják venni. Az egészségügyi biztosítás megléte az országban való legális tartózkodás egyik feltétele. További diszkriminatív eleme, hogy csupán 6 hónap befizetés után válik teljes körűvé a biztosított ellátása (pl. kórházi beavatkozás is csak ez után a 6 hónap után képzelhető el).

azonban további akadályokat gördítettek a fentebb idézett interjúalany feleségének egészségbiztosítási ügyében.

„Miután a letelepedési engedélyét megkapta júliusban, megyünk az OEP-be, a Teve utcába, hogy be szeretnénk jelentkezni járulékfizetésre. És mondják, hogy új jogszabály van, és július 1-től nem jogosult rá, csak az, akinek eltelt több mint egy év az állandó magyarországi lakcíme bejelentésétől, tehát újból kiestünk.” (ukrán férfi2)

A korlátozott anyagi forrásokkal rendelkezőket különböző stratégiák életbeléptetésére készítetett a költséges kötelezettség.

„Persze mindig vannak kiskapuk, hiszen azt csináltuk, hogy befizettük 1 hónapra a 70 valahány ezret, ugyan nem működött, mert néhány hónap befizetésnek meg kell történnie ahhoz, hogy a rendszerben aktív befizetőként megjelenjen. Mindenki tudta, hogy formális dologról van szó, és csak azért történik mindez, hogy be tudjuk mutatni a Bevándorlási Hivatalban.” (ukrán férfi3)

A migránsok egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáféréseinek a rendezett társadalombiztosítás önmagában nem bizonyult elégséges feltételül. Sok esetben nyelvi korlátokba ütköztek a magyarul gyengén beszélő betegek, és megelőzve az ebből fakadó kellemetlenségeket el sem mentek az orvoshoz egy magyarul jól beszélő kísérő nélkül. Az orvossal való megismerkedés, a nyelvi előmenetel mind segítették a migránst, hogy önállóan is képessé váljék az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére.

„Az orvossal is meg tudja értetni magát [feleség] nagyjából, de ha beteg a gyerek, akkor eleinte én jártam velük, és megismertettem az orvost az anyukával, elmondtam, hogy ő kevésbé érti, és ha lehet, akkor lassabban mondja a mondatokat, akkor jobban érti. De van úgymond olyan kapcsolatuk, hogy már megértik egymást.” (ukrán férfi1)

A magyarul kevésbé beszélő migránsoknak nagy segítség volt az is, ha olyan orvost, védőnőt találtak, aki beszéli a nyelvüket.

„Például a XIII. kerületben dolgozott egy vietnámi gyerekorvos. Ha valami történt, akkor mindig hívtam őt.” (vietnámi nő1)

Ritkán, de előfordult, hogy nem a fenti okok – nyelvi korlátok, rendezetlen egészségügyi biztosítás – miatt ütközött akadályokba az egészségügyi szolgáltatások gördülékeny igénybevétele, hanem az egészségügyi dolgozó elutasító magatartása miatt.

„Mint például akkor, amikor az asszisztens nem akarta megengedni, hogy megvárjam az orvost, mondván, hogy ez az orvos csak a magyaroknak van, és felszólított, hogy menjek el. Én nem mentem el, váraкоztam, nem beszéltem hozzá, de nagyon mérges voltam.”
(afrikai férfi – befogadott)

A kórházi kezelésre, operációra szorulóknak esetében még hangsúlyosabban jelentkeztek a fent vázolt problémák. Míg a vietnámi egyetemista kezelése baráti segítséggel, valamint angolul beszélő orvosi asszisztenciával valósult meg, addig a szintén továbbtanulási szándékkal érkezett mongol beteg tanulmányai fedezésére szánt összes pénzét tolmácsra, ügyintézésre volt kénytelen költeni.

„Nagyon nehéz volt, mikor kórházba kerültem először, akkor egy szót sem tudtam. [...] És jött unokatestvérem, ő beszélt orvossal, meg ott intézte nekem a dolgokat, aztán neki hirtelen haza kellett menni, és akkor ott maradtam egyedül. És neki volt egy barátnője, aki szegedi orvosi egyetemre járt, ő is honfitársam, és őt megkérte, hogy segítsen. Ő jött, és először amikor jött hozzám, akkor megmondta, hogy mennyiért tolmácsol. [...] Eleinte naponta egyszer jött és utána nem tudtam kifizetni őt, úgyhogy hetente egyszer [...] és utána csak műtét előtt, az altatóorvossal beszélni, vagy műtét után, hogy sikerült a műtét. És akkor jött hát engedélyt intézni, nagyon sok papírokat kellett kitölteni, oda a Bevándorlási Hivatalba bevinni, és személyesen ott megjelenni, megmagyarázni. [...] és minden alkalommal ő megkérte a fordítási díját. [...] Mikor én kórházból kijöttem, akkor összes pénzem elfogyott, és tartoztam 20 ezer forinttal.” (mongol nő)

Az ázsiai interjúalanyok közül többen érintették a gyermekvállalás kérdését. Egyikük arra világított rá, hogy a hivatalos cégek jelenlétével könnyebbé vált az élet az egészségügyi szolgáltatások igénybevétele területén is.

„Amikor terhes voltam nekem nehéz volt. De aki itt szeretne babát, nem olyan, mint nekünk 15-16 évvel ezelőtt. Ha terhes, akkor tudod, hogy van, ha nem tud magyarul, akkor van, aki odaviszi a kórházba. Igen fizetni kell, de nem érzi, hogy olyan nehéz, mert van segítség. De akkor még nem volt olyan, hogy van egy, aki segít.” (vietnámi nő1)

Egy másik kérdezett pedig azt emelte ki, hogy a küldő- és a fogadó társadalom berendezkedése közötti különbségek ismerete is gátolja a magyarországi integrációt.

„Ha csak például azt nézem, hogy Magyarországon hogy támogatja az állam a gyermekvállalást, gyermeknevelést. Kínában jó, ha 3 hónapig engedik, hogy az anya otthon legyen a gyerekekkel. Egy kínai ezt nem fogja megérteni, ha valaki nem magyarázza el neki, hogy itt, ha valaki gyereket nevel, akkor 3 évig jár neki anyagi támogatás, és erre az időre szabadság is. Kínában mindenki dolgozik. Ha nem dolgozol, akkor pénzed sem lesz.” (kínai nő2)

Társadalmi integráció

Az alfejezet sorra veszi az integráció szempontjából olyan fontos kapcsolatokat, mint a kapcsolati háló informális és formális kötéseit, valamint olyan társadalmi jelenségen keresztül vizsgálja a beilleszkedési folyamatot, mint például a szórakozás. A migránsok fogadó társadalomhoz való hasonulását pedig a migránsok felé irányuló elutasítással állítja párhuzamba.

Kapcsolati háló – informális kötések

Az integráció különböző dimenzióiban – munkaerő-piac, lakhatás, oktatás, egészségügy, stb. – zajló folyamatokat vizsgálva már több példát hoztunk a kapcsolati háló és a segítő szervezetek kulcsszerepére vonatkozóan. A migránsok és a fogadó társadalom tagjai közötti kapcsolatok széles skálán mozognak – szomszédság, munkakapcsolat, iskolatárs, lakótárs, ismeretség, barátság, együttélés, házasság, stb. – és mennyiségük, minőségük meghatározó a migránsok beilleszkedési lehetőségei tekintetében.

A nem magyar származású interjúalanyok közel harmada magyar származású társsal, házastárssal kezdte meg magyarországi életét. Az országban tartózkodás során, a nem magyar származású migránsok további egyötöde került családi, élettársi kapcsolatba magyar állampolgárral. Mint ahogy erről már sok szó esett,

a migránsok beilleszkedését nagymértékben megkönnyítette, ha a magyar nyelvet, kultúrát, társadalmat ismerő társ segítségére számíthatott, különösen így volt ez a migráns férfiak esetében. A migráns nők szerepe, az interjúk alapján, könnyen a hagyományos női feladatok elvégzésére, a háztartásvezetésre korlátozódott, különösen akkor, ha az integrációs folyamat elején, gyerekvállalás miatt kívül rekedtek a munkaerő-piacról. Ugyan később az óvodás-, iskoláskorú gyerekek, az oktatási intézményeken keresztül kapcsolatot jelenthettek más szülőkhöz, tanárokhoz, azonban a viszonylagos elszigeteltségben eltöltött első évek után az anyukák ritkán tudtak élni ezzel a lehetőséggel.

„Itt is az anyukákkal az iskolában, már hívták kávézni, ide-oda, de mindig mondja, hogy nincs idő. Gondolom, hogy ez zavarja, hogy nem beszél a nyelvet.” (szerb férfi3)

A helyi viszonyok között „jól tájékozódó” házastársakhoz hasonlóan fontos támogató szerepet töltöttek be a migránsok életében a hosszabb ideje Magyarországon élő családtagok, közeli barátok, ismerősök is. A különböző migráns csoportok, a csoporttagok személyiségbeli különbségein túl, bizonyos mintázatokat rajzoltak ki a többségi társadalomhoz való viszonyaik, kapcsolataik intenzitását, jellegét tekintve.

A szerb interjúalanyok többsége a jól képzett, önmegvalósító, szinglik csoportjába sorolható, akik sok szállal kötődnek a környezetükhöz, nem keresik kifejezetten a saját csoportot, de identitásukban pozitív felhangot kapott a barátságos, spontán, természetes, kreatív szerbség, ami sokszor a formálisabb, zárközottabb magyarokkal szemben fogalmazódott meg.

„Szerbiában, pl. ha felszállsz a buszra, biztos beszélgetsz valakivel, mindegy, hogy fiatal vagy öreg néni. Nekem például ez nagyon hiányzik, hogy reggel felszállsz a buszra, vagy este munka után, és ilyen energiát kapnál bárkitől. Nagyon ritkán van ilyen. Mindenki megy dolgozni, aztán vissza haza, és nem örül semminek.” (szerb férfi4)

A szerb csoport további jellegzetessége, hogy elsősorban a hivatásuknak, érdeklődési körüknek megfelelő kapcsolati hálóra tettek szert, melynek – részbeni – eredménye a munkaerő-piaci boldogulásuk. E csoport margóján azok

az interjúalanyok találhatóak, akik kevesebb kapcsolattal rendelkeznek és a magyar nyelvtudásuk is megrekedt egy bizonyos szint alatt. Ez utóbbira példa az a szerb férfi, aki szerb nemzetiségű magyar állampolgár barátnőt választott magának.

Az ukrán interjúalanyok csoportja abban – a szerbekhez hasonlóan – egyetértett, hogy otthon kedvesebbek az emberek, azonban az ukrán állammal és annak hivatalos szerveivel kapcsolatos kiábrándultságuk következtében, egyöntetűen nagyobb bizalommal voltak a magyar intézményrendszer iránt. Az ukránokat két csoportra osztottuk: míg az egyik csoportban a jól képzett, fiatal családosokat, addig a másikban az egyedül élő – megözvegyült, elvált, férjét kiutasították – kapcsolathiányosabb, idősebb korosztályt találtuk.

Mindkét kiscsoport kapcsolati hálójában vegyesen vannak magyarok és ukránok – általában kárpátaljaiak – azonban a jól képzett fiatal, családosok kapcsolati hálója sokkal sűrűbben szőtt, mint az idősebb, egyedül élő társaiké.

„Van sok ismerősöm, aki ungvári; közelebbi baráti köröm szintén Ungvárról jött. [...] Vannak olyan magyar barátaim, akiket itt ismertem meg. [...] Részben otthonról, részben innen ismerem őket. [...] Aki új, ideérkezik, szüksége van tanácsokra, olyan szempontból, hogy itt el lehessen igazodni, egymás segítségére sokat számít.” (ukrán férfi2)

A kínai interjúalanyok, magas iskolai végzettségük következtében nem tartották magukat tipikus kínainak, éppen ezért a Budapesten élő kínai közösséggel nem is tudtak azonosulni. Őket a magyar nyelv, a magyar kapcsolatok utáni áhítozással tudnánk leginkább jellemezni. Így, a vallásgyakorlás kivételével nem kötődtek komolyan a kínai közösségben működő szervezetek egyikéhez sem. Annak ellenére, hogy önmagukat a kínai közösségtől különbözőként definiálták, a magyar társadalomhoz, közösséghez való közeledésükben számos akadály – nyelvtudás hiánya, információhiány, túl sok munka, stb. – gátolta őket.

„Szeretem a magyarokat, de sajnos a nyelvi korlátok miatt nagyon nehezen alakítok ki velük kapcsolatokat. Azokat a magyarokat, akik magas iskolai végzettségűek, sokat dolgoznak, nagyon kedvelem. Nagyon örülnék, ha a magasan iskolázott, művelt emberek között lennének barátaim. Sajnos nem nagyon van alkalmam arra, hogy találkozzunk.” (kínai nő2)

A vietnámi interjúalanyok, saját közösségükhöz való kötődésen túl, integrációs teljesítménye kiemelkedett az ázsiai kérdezettek közül. A vietnámiak az integrációs folyamat kezdetén ugyanúgy a saját csoporton keresztül, fizetett cégek segítségével intézték az ügyeiket, majd a fogadó társadalom tagjainak fizették meg a szolgáltatásokat – pl. a „nagy mama” szolgáltatást a szomszédnak – eljutva oda, hogy a magyar nyelv birtokában egyedül ügyintézték. A hosszú munkanapok, a szabadnapok nélküli munkahetek nagyban gátolták őket abban, hogy részt vegyenek a fogadó társadalom életében. A saját csoport fogadó társadalomtól való távolsága a vegyes házassággal kapcsolatos véleményekben fogalmazódott meg a legkézzelfoghatóbban.

„Itt nemcsak a nyelvi különbségre gondolok, mert a nyelvet meg lehet tanulni. Először lehet, hogy szeretnék egymást, de utána mind a kettő külön van. Más kultúra. [...] van több magyar-vietnámi házaspár, a férj vietnámi, a felesége magyar, nagyjából elváltak mind, amelyiket ismerem. Azért én félek, hogy az én fiam is így jár, hogy egy idő után elszakad [...]. Itt gyorsan házasodnak, gyorsan is válnak.” (vietnámi nő1)

Kapcsolati háló – formális kötések

A különböző migráncsoportok eltértek egymástól a tekintetben, hogy mennyire azonosultak a saját származási migráncsoportjukkal. A kérdezettek többsége ismert valamilyen saját közösségéhez tartozó kulturális, vallási, vagy egyéb szervezetet, azonban a vallási szervezeteket leszámítva nem kötődtek ezekhez erős szálakkal, sőt sok esetben megkérdőjelezték hasznosságukat, és nem egyszer a jó szándékukat is kétségbe vonták.

A szerb és ukrán állampolgárságúak mutatták a legkisebb érdeklődést saját szervezeteik iránt. A szerb kérdezettek ugyan általában kapcsolatba kerültek szerb szervezetekkel – jellemzően a Szerb Kisebbségi Önkormányzattal – azonban nagyrészt kiábrándultan vették tudomásul, hogy a szervezet nem kívánja az érdekeiket képviselni.

„Kicsit foglalkoztam a Szerb Kisebbségi Önkormányzattal, de nem nagyon, mert konkrétan a magyarok sokkal barátságosabbak, mint a Magyarországon élő magyar állampolgársággal rendelkező kisebbségek. [...] Ezek a kis összetartó közösségek, még

ilyen antropológiai szempontból is látni, hogy nagyon védik az érdeküket. És lehet, hogy úgy vélik, hogy én betolakodó vagyok.” (szerb fiú – anya)

Egy jól működő szerb vonatkozású szervezet pedig nemcsak az egyénnek nyújthatna segítséget, hanem a magyar kulturális, társadalmi térben kifejtett aktivitásával hozzájárulhatna a fogadó közösség, és a beilleszkedni vágyó közös integrációs céljához is.

„Szerintem a szerb államnak kellene sokkal több energiát fordítani az ex-pat közösség szervezésére. Ez azért is lenne fontos, mert nemcsak arról szól egy ilyen közösség, hogy támogatjuk egymást, az odatartozó tagokat, hanem arról is, hogy ezek a közösségek hozzájárulnak a befogadó ország kulturális életéhez. Tudom, hogy a szerbek is képesek lennének erre: mi is rengeteg dolgot tudnánk megosztani, gyönyörű hagyományaink vannak, amit az emberek többsége nem ismer.” (szerb nő3)

További kritikai észrevétel volt, hogy ha vannak is ilyen közösségi alapon szerveződő, érdekérvényesítő vagy egyéb célú szervezetek, szinte láthatatlanok, utolérhetetlenek.

„Mikor állást kerestem, akkor próbáltam felkeresni őket, és nem [sikerült]. [...] Lehet, hogy egyszer elmennék szerb színházba, és nem találtam meg az interneten még a címüket sem. Tehát kevés az információm.” (szerb nő4)

Az informálisabb szerveződések közül a kérdezettek említést tettek a Livingroom-ban és az A38-on tartott „jugó bulikról”, valamint egy horvát néptáncgyűttesről és egyéb balkáni zenei fellépésekről.

Az ukrán interjúalanyok még a szerb kérdezettekénél is kevesebb kapcsolattal rendelkeztek a saját közösséghez kötődő szervezetekkel. Míg a jól képzett fiataloknak, saját, sűrű kapcsolati hálójuk elég információcserére, baráti kapcsolattartásra – akár az otthoni kultúrát is beleértve – adott lehetőséget, addig az idősebb, kevésbé képzett honfitársaik feltételezhetően az ukrán állam iránti bizalmatlanság következtében nem fordultak ilyen szervezetekhez. Ez utóbbi abból a tényből is következhet, hogy e csoportba kizárólag magyar származású ukrán állampolgárok, kárpátaljaiak tartoztak. Közülük egy fő említette, hogy korábban eljárt a Magyarországi Ukrán Értelmiségi Egyesület

programjaira, valamint az iwiw-hez hasonló orosz nyelvű portál közösségépítő szerepét emelte ki egy másik kérdezett.

Az ázsiai kérdezetteknek, az európai interjúalanyokhoz képest jóval több saját közösséghez kötődő szervezetről volt tudomásuk. A kínaiak – nők, a Kínai Nők Egyesületét említették leggyakrabban, mint olyan szervezetet, amelyben aktív szerepet is vállaltak. Az aktív szerepvállalás – egyesületi tag, önkéntes – ellenére, ezek a szervezetek véleményük szerint, inkább csak reprezentatív szerepet töltenek be a közösség életében.

„Ha valamilyen ünnep van, például a kínai újév vagy a kínai National Day, akkor ő csinál egy megemlékezést, egy partit, meg meghív kínai embereket Magyarországra, akikkel beszélgetést szervez, meg elmennek együtt étterembe. [...] Ez a női társaság nem igazán csinálja, segíti a munkát. [...] Egy évben párszor találkoznak, te is jól vagy, én is jól vagyok, mindenki jól van, és kész, viszlát.” (kínai nő3)

A kínai közösséghez is kapcsolódó intézmények közül egyedül a Magyar-Kínai Két Tanítási Nyelvű Általános Iskolát tartotta mindenki kimagaslóan jó kezdeményezésnek.

A vietnámiak, a kínai kérdezettekhez hasonlóan, szintén számos saját közösséghez kötődő szervezetet nevesítettek: Magyarországon Élő Idős Vietnámiak Klubja, Vietnámi Diákok Egyesülete, „női csoport”, „katonatársaság”, „gyerekalapítvány”, stb. A kínaiakkal szemben, ők kifejezetten hasznosnak tartották ezen szervezetek munkáját.

„Van női csoport, a női társaság segít egymásnak a családi problémák megbeszélésében. De van katona társaság is, inkább idősebb emberek, vagy van egy ilyen idősek otthona is. Mi a művészeti programok szervezésében veszünk részt. [...] A szervezésben részt vesz a nagykövetség, a női szervezet, van, hogy a zenetanító néni, és az egyetemi hallgatók is szerveznek programokat a gyerekeknek.” (vietnámi férfi1)

Az egyéb származású kérdezettekre az jellemző, hogy ugyan többségük nélkülözni volt kénytelen a származási alapon létrejövő szervezetekkel való kapcsolatot, mivel a csekély számú Magyarországon tartózkodó honfitársa nem jutott a közösségépítés formális szintjére, azonban kevés kivételtől eltekintve

informális úton kapcsolatot ápolt több hazájabelivel. Így a bangladesiek Budapest egyetlen bangladesi büféjében, a törökök több fővárosi kávéház körül csoportosultak. Természetesen a muzulmánok esetében fontos és rendszeres találkozást jelentett a mecsetlátogatás is.

A nemzetközi társasághoz kötődők – pl. ugandai, mexikói interjúalany – azt emelték ki, hogy az ex-pat közösségekben megszűnnek a hierarchikus alá-fölérendeltségi viszonyok, ami hozzájárul egy nyitottabb társadalom kialakulásához. A kérdezettek közül egy fő munkálkodott egy, a migránsokat segítő szervezet beindításán.

A valamilyen vallási szervezettel, vallási közösséggel kapcsolatban lévők, a társadalmi, kulturális szervezetekkel szemben kiemelték, hogy a vallási szervezetek valódi segítséget tudnak nyújtani az arra rászorulóknak. A munkaerő-piaci integráció alfejezetben már idéztük azt a szerb menekültet, aki elment a szerb templomhoz, hogy szerbül beszélő híveken keresztül jusson munkához. De folytathatnánk a sort a Kínai Buddhista Egyházzal, vagy a Magyarországi Kínai Keresztény Egyházzal.

„Egy koreai pap évente szervez 5 napos akciókat, aminek az a célja, hogy a hajléktalanokat ellássuk. Az a feladat, hogy különböző pályaudvarokon osszunk ételt, ebben szoktam segíteni.” (kínai nő1)

Migráncsoport hovatartozástól függetlenül, az interjúalanyok döntő többségének nem volt tudomása olyan segítő szervezetről, mely ingyen nyújtana praktikus támogatást az arra rászoruló migránsoknak. A 30 migráns közül összesen 3 fő említett olyan segítséget, amit ő vagy családtagja térítésmentesen vehetett igénybe. Mindhárman baráttól, ismerőstől szereztek tudomást az adott szervezetről, és a szervezetben nyílt lehetőségről. Egyik esetben a saját származási csoporthoz tartozó szervezet – Szerb Kisebbségi Önkormányzat – nyújtott térítésmentes magyar nyelvi képzést a kérdezett feleségének, míg a másik esetben, a származási országtól függetlenül többféle szolgáltatást megvalósító civil szervezetek - Menedék Migránsokat Segítő Egyesület, Cordélia Alapítvány – segítettek szociális ügyek/mentális problémák megoldásában. Valamint egy fő részesült a 2009-től megnyíló Európai Integrációs Alap által

támogatott, a harmadik országbeli állampolgárok integrációját célzó program szolgáltatásaiból.¹⁶

„Nekem ez nagyon jó, mert otthon vagyok, és akkor rendszeresen jöhetek magyarra, meg programokra, mert korábban soha nem jártam a parlamentben, múzeumban sem, és sehol sem. És persze ez nekem nagyon jó. És azért is, mert sok nőnek, mindenkinek hasonlóak a problémái, és tudunk beszélgetni [...]. Ez a program segít nekem.” (oroszlány)

A kérdezettek két csoportra oszthatóak a tekintetben, hogy volt-e, van-e szükségük egy olyan típusú szervezetre, melynek szolgáltatásai ingyenesen igénybe vehetőek lennének. Az egyik csoportba azokat soroltuk, akik integrációjuk érdekében igénybe vettek valamilyen szolgáltatást, amelyért fizetniük kellett, a másikba pedig azokat, akik kapcsolati hálójuk, nyelvtudásuk, ismereteik következtében kevésbé tartottak igényt a hivatalos cégek által pénzért kínált segítségre. Az első csoportba tartoznak az ázsiai származásúak – kínaiak, vietnámiak, mongol, vietnámi – valamint azok az egyéb származási országból érkezettek, akik nyelvi korlátok, ismerethiány, hiányos kapcsolati háló miatt kértek céges segítséget. A második csoportba a fiatal, jól képzett, magyarul jól beszélő vagy baráti/rokoni támogató közeggel rendelkező szerbeket és ukránokat találtuk.

¹⁶ A MOSOLY Nővérszolgálat és Egészségvédő Egyesület „Együtt lenni jó!” című, migráns nők számára komplex szolgáltatást megvalósító programjáról van szó.

A közös szórakozás, mint az integráció eszköze

A fogadótársadalom tagjaival közösen eltöltött szabadidő nagymértékben hozzájárulhat az egymás elfogadásához, ami hosszú távon segíti a migráns fogadótársadalomba való beilleszkedését. Mint ahogy a korábbiakban erről már sok szó esett, a migránsok döntő többsége rendelkezett a saját csoporthoz fűződő kapcsolatain túl, a helyiekhez kötődő baráti kapcsolatokkal is. Sőt, különösen az európai kérdezettek között találtunk több olyan példát is, ahol az egyén nem kívánt saját származási csoportjával érintkezni, és a fogadó társadalom megismerése, a nyelvtanulás, a magyarokkal való ismerkedés töltötte ki minden idejét, és elégítette ki társas igényeit.

A kérdezett férfiak magyarokkal eltöltött szabadidejének egyik jellemző formája a közös sport volt, melynek tipikus esete a focicsapatban vagy kosárlabda csapatban való rendszeres játék.

„Sokakkal próbálok magyarul beszélni, és nagyjából meg is értjük egymást, [...] kosárlabdában is csak néhány szó van, amit tudni kell. Azt a 10-15 embert leszámítva, aki az ungvári baráti körhöz tartozik, szinte mindenki magyar.” (ukrán férfi3)

A többség számára – nemi hovatartozástól függetlenül – mégis a város kínálta tipikus szabadidős lehetőségek – koncert, mozi, baráti beszélgetés, buli, diszkó, stb. – teremtették meg a közös szórakozás lehetőségét.

Az idősebb korosztály és a gyerekes szülők – a magyarokhoz hasonlóan – kevésbé vették ki a részüket ezekből a szórakozási formákból. Anyagiakra, távolságra, a gyerekfelügyelet megoldatlanságára hivatkozva választották inkább a TV nézést, a kerti munkát, vagy az olvasást.

A muzulmán vallású kérdezettek szerint kulturális különbségek is nehezítik a közös szórakozást.

„Itt általában ezt látom, hogy az emberek úgy tudnak szórakozni, hogyha mennek valahova inni és táncolni. [...] Mi inkább ülünk valahova barátokkal, az nem fontos mit iszunk, nem kell részegnek lenni, hogy beszélgethessünk, mindig jól tudjuk érezni magunkat, teázás közben is lehet jól beszélgetni.” (török férfi)

Az ázsiai kérdezettek ismét jelentős eltérést mutattak az európai migránsok – magyar állampolgárokéhoz hasonló - szórakozási formáitól. A kínaiak és a vietnámiak egyaránt úgy vélték, hogy a magyarok mást tartanak szórakoztatónak, mint ők. A fiatalok különböző szabadidős tevékenységéről így mesélt az egyik kérdezett.

„A magyarok diszkóba járnak, házibulit rendeznek, moziba mennek, és utaznak. A kínaiak inkább otthon maradnak, játszanak a barátokkal, vagy elmennek karaoke-ra, és kínai étterembe. Soha nem tartanak házibulit, és szinte soha nem mennek kirándulni, vagy a szabadtéri sportokat sem kedvelik.” (kínai nő1)

Egy Magyarországon közel két évtizede élő, magyar férjet választó kérdezett szerint nincsenek végleges határok a két kultúra, két csoport szórakozási formái között, melyek oldásában a nyelvismeret sokat segíthet.

„Az a kínai, aki hosszú ideig itt él, az olyan, mint a magyarok, európaiak. Szabadidőben pl. megy nyaralni ide-oda. Azok a kínaiak, aki nem annyira tud jól magyarul [...]. Játszani fog, megy kínai étterembe, együtt enni, beszélgetni, és játszani kínai kártyát.” (kínai nő3)

Magyarázatában, a műveltebb, magasabb iskolai végzettségűekhez társítja a magyar, igényesebbnek tűnő szórakozási formákat, míg a kevésbé iskolázottakhoz a kínai közönséges kultúrában való benntartást.

„Az alacsony iskolai végzettségű kínai, aki gyakran a saját nevét sem tudja leírni [...]. Dolgozik, elad mindenfélét, és utána szabadidőben akkor megy kaszinóba, vagy együtt játszanak kínai kártyát vagy ilyesmi. A kínaiak többsége DVD-n nézi a kínai filmeket, ott él benne a china town-ban, kínai filmeket néz, mahjongot játszik egész éjszaka. A magasabb iskolai végzettségűek elmennek nyaralni [...]. Ők mennek kirándulni, akkor találkoznak magyar barátaikkal és kínai barátaikkal, múzeumba mennek, használják az internetet, és DVD-t néznek, olvasnak könyvet, újságot, zenét hallgatnak.” (kínai nő3)

A vietnámi kérdezettek elsősorban saját közösségen belül szórakoztak, ami a családi események megünneplését, valamint a közösségi alkalmakon, ünnepeken való részvételt jelentette. A gyerekes családok esetében a gyerekek, különösen

a magyar iskolarendszerbe integrált gyerekek, sokszor kapcsol szolgálnak a fogadó társadalomban megszokott szórakozási formák felé.

„Néha elvisszük a gyereket színházba vagy moziba, vagy kimegyünk kirándulni. [...] Azért van egy kis társaság. Például, ha fiúnak osztálytársa születésnapot tart, akkor mi is megyünk.” (vietnámi férfi1)

Noha a saját kultúrához tartozó étkezési szokások nehezen változnak, még az ázsiai kérdezettek többsége is szívesen eszik magyar ételeket időnként, a kínai vagy vietnámi ételek mellett.

„Szeretem a magyar ételeket is. Sőt, otthon is elkészítem a magyar ételeket is. Ha megnézem, akkor kb. fele-fele arányban eszem kínai és magyar ételeket.” (kínai nő2)

A zárt ázsiai közösségekben a fogadó társadalom egyes ünnepeinek megtartása szintén arra utal, hogy a két kultúra nem teljesen egymástól elszigetelten él, hanem kölcsönhatásuk következményeként formálódnak is.

„Itt élünk, több szokást is tartunk, pl. a gyereknapot, az anyák napját, a karácsonyt, pedig nálunk nincsen karácsony. De itt élünk, akkor mi tartunk karácsonyt. Van karácsonyfa és karácsonyi ajándék.” (vietnámi férfi1)

Hasonulás a fogadó társadalomhoz

A fogadótársadalom szervezeteiben való szerepvállalás, egyesületi tagság, önkéntesség ténye az integrációs folyamat előrehaladottságát mutatja, és a migráns fogadóközösségbe való nagyfokú beágyazottságát feltételezi. Mivel a magyar társadalom tagjai sem fejtenek ki széles körben civil aktivitást, így nem mondhatjuk, hogy azok a migránsok, akik nem vállaltak társadalmi szerepet, kevésbé integrálódtak volna, azonban ismét érdemes az ázsiai véleményt meghallgatni:

„Magyar szervezetnél nem önkénteskedtem még, ennek nyelvi korlátja is van, meg nem tudom, hogy kinek kire lenne szüksége, mi el vagyunk szigetelve.” (kínai nő1)

Migráncsoport hovatartozástól függetlenül, egyes interjúalanyok arról számoltak be, hogy a magyarokkal való érintkezés hatására megváltoztak, egyre hasonlóbbnak érezték magukat a helyiekhez, illetve egyre hasonlóbbnak tekintették őket a magyarokhoz más, saját csoportból származók.

„Nekem két évvel ezelőtt jött a testvérem Magyarországra [...] és akkor ő mondta nekem, hogy én teljesen megváltoztam, és azt mondja, hogy nekem a viselkedésem meg gondolatom, mindenem olyan, mint egy magyar emberé. Ő azt mondta. Én ezt észre is vettem.” (mongol nő)

A magyar viszonyokhoz, általános gyakorlathoz való alkalmazkodás, még a mélyebb kulturális különbségeket hordozók esetében is az otthoni szokások zárójelbe tételével járt. A diákként, átmenetileg Magyarországon tartózkodók saját maguk is bizonytalannak tűntek a tekintetben, hogy hosszú távon melyik társadalom normáit fogják majd követni.

„Az én országomban soha nem kell gondolkodnom semmiről, viszont itt igen, mert vannak szabályok, amiket be kell tartani, én szeretem ezt. Nálunk nemigen vannak szabályok, pl. a közlekedési szabályok közül még a legalapvetőbbeket sem tartják be. [...] Vagy például [itt] este 9 óra után nem illik zajongani. [...] Itt szabadon beszélgethetsz egy lánnyal, de az én országomban ez lehetetlen. [...] De azt hiszem, hogyha vissza kell mennem 3 év múlva, akkor vissza fogok tudni illeszkedni, nem hiszem, hogy annyit változnék.” (bangladesi férfi)

A fogadó társadalom elutasító magatartása

A másságot külső jegyeikben hordozó migránsok sok esetben ki voltak téve a fogadó társadalom egyes tagjai elutasító magatartásának. Elsősorban az ázsiai és afrikai származású interjúalanyok negatív beazonosítása volt jellemző.

„Például ilyen történetekre [kell gondolni], mint amikor egyik este elmentem egy magyar barátommal, Gáborral az Old Men's Pub-ba, ahol mielőtt bementem volna megállítottak, és azt mondták, hogy ő bemehet, de én nem. Mire megkérdeztem, hogy miért, amire az volt a válasz, hogy mert fekete vagy.” (afrikai férfi – befogadott)

Több alkalommal tévesen azonosítottak be egyes migráns csoporthoz tartozó személyeket. E téves beazonosítások a magyar társadalomban leginkább elutasított csoportokkal – cigány, zsidó, kínai – kötötték össze a migránsokat.

„Előfordult már, hogy romának néztek, de ilyenkor gyorsan korrigálok, mert tudom, hogy általában nem kedvelik őket a magyarok.” (mexikói férfi)

„Van egy barátom, amikor együtt sétáltunk van szakálla és zsidónak hitték, és vele [csúnyán beszéltek], de nem azért mert török, csak azt hitték, hogy vallás szempontból.” (török férfi)

„Budán soha nem tapasztalok velem kapcsolatos negatív megnyilvánulásokat, talán mert az emberek Budán hozzászórtak a japánok jelenlétéhez. Míg Pesten, és elsősorban a VIII. kerületben gyakran érzek elutasítást, idegenkedést, és elsősorban azért, mert kínainak néznek.” (japán férfi)

Jövőkép

A migránsok jövővel kapcsolatos tervei általában tükrözték jelenlegi helyzetüket, és sokszor az aktuális nehézségek, bizonytalanságok talaján fogalmazódtak meg. A helyzetükkel elégedettek jövőbeli tervei, kijelölték a magyarországi integrációjuk következő lépcsőfokait. A kérdezettek fele bizonyos abban, hogy a távolabbi jövőben is Magyarországon fog tartózkodni. A kérdezettek másik fele esetében valamilyen bizonytalanságot – érzelmi, munkaerő-piaci, jogi, stb. – tapasztaltunk a hosszú távú magyarországi tartózkodással kapcsolatban. Elenyésző volt azok száma, akik erősen valószínűsítették, hogy nem Magyarországon fogják leélni az életüket.

Hosszú távon Magyarországon maradók

A jövőjüket hazánkban tervezők körében többségben vannak a magyar származású szerb és ukrán állampolgárok, akik letelepedési engedéllyel élnek Magyarországon, valamint azok a nem magyar származásúak – japán, mexikói, mongol, orosz, akiknek magyar házastársa, élettársa van.

A vietnámi és kínai interjúalanyok közül mindösszesen egy fő valószínűsítette, hogy idősebb korában is Magyarországon fog élni.

„Szeretnék Magyarországon maradni. Ha sok pénzem lesz, szeretnék családi házba költözni és kutyát tartani. Nagyon szeretem a kutyákat. Nemsokára el fogok kezdeni rendszeresen magyarul tanulni. Először egy magántanártól: ismerek egy kínai lányt, aki régóta itt él, és nagyon jól beszél magyarul. Aztán lehet, hogy beiratkozom nyelviskolába, de az is lehet, hogy egyedül folytatom a tanulást.” (kínai nő2)

A jövőjüket Magyarországon tervezők többsége elégedett a jelenlegi helyzetével és szeret Budapesten élni.

„Nagyon jól érzem magam Budapesten, nem leszek itt nagyon gazdag, de meg tudom teremteni azokat a létfeltételeket, amik nekem megfelelnek. [...] nekem tetszik itt, mert nem tökéletes, tetszik az életstílus, passzol a személyiségemhez. Jó látni, ahogy a város változik. Úgy érzem, hogy megtaláltam a helyemet. Tetszik a lakóhelyem, közel van

mindenhez, bent vagyok a belvárosban. Szerbia is közel van, és nagyon jó barátaim vannak itt.” (szerb nő3)

Van, akinek Magyarországgal kapcsolatos komfortérzete az itt élő migráncsoport sajátos összetételében is rejlik.

„Ha a Nyugat-európai nagyvárosokat megfigyeled, nagyon sok külföldi van mindenhol. Itt a külföldiek többsége a szomszédos országokból származik, és közülük sokan magyar anyanyelvűek, tehát szinte helyiek. Még ha más nyelvet is beszélnek, nem nagyon mások, mint a helyiek. Franciaországban például nagyon sok külföldi jön Marokkóból. [...] én nem éreztem biztonságban ott magamat. Itt, Magyarországon abszolút biztonságban érzem magamat.” (ukrán férfi3)

A megfelelő életkörülmények megléte mellett sokan terveztek konkrét lépéseket, melyeket a közeli, vagy a távolabbi jövőben képzeltek megvalósítani. Ilyen konkrét tervek közé tartoztak az alábbiak:

- jobb munkahely megtalálása – a professzionális fejlődés érdekében,
- magyar állampolgárság megszerzése – a vízummentes utazás és az országgyűlési választásokon való részvétel céljából;
- továbbtanulás;
- magyar nyelvtudás tökéletesítése (továbbtanulás vagy magyar állampolgárság megszerzése, vagy a munkaerő-piacon való elhelyezkedés céljából);
- cégalapítás, vállalkozás beindítása.

A jövőjüket Magyarországon tervezők csoport peremén azokat a migránsokat találtuk, akiknek a magyarországi helyzete nem nevezhető jónak, anyagi és/vagy családi jellegű problémákkal küszködnek, viszont a kibocsájtó országba semmiképpen sem szeretnének visszatérni.

„Nem is tudom elképzelni [a jövőt], teljesen be van borulva előttem, mint a fátyol. Az otthonit [lakását feltörték és tovább értékesítették], el kell rendezni, és fixre be kell állnom. Nyugdíj is kell, meg kell élni valamiből. De most per pillanat nem is gondolkodom benne, ha otthon nem rendezem el a dolgomat, addig nem tudok. De én már haza nem, semmiféleképpen. Meg is szoktam, szeretem is. Lehet, jobban ismerem Pestet, mint egyes pestiek.” (ukrán nő2)

„Menni vagy maradni?”

A kérdezettek másik fele esetében valamilyen fokú bizonytalanságot tapasztaltunk a hosszú távú magyarországi tartózkodással kapcsolatban. A bizonytalan csoportba tartozók több kiscsoportra oszthatóak a bizonytalanság oka szerint. Az első csoportba azokat az egyedülálló nőket soroltuk, akik ugyan jól beilleszkedtek a magyar viszonyok közé, megfelelő életkörülményekkel rendelkeznek, azonban érzelmi okokból kifolyólag – szülőkről való gondoskodás, honvágy, stb. – elképzelhető, hogy úgy döntenek, hogy hazamennek.

„Fogalmam sincs, tényleg fogalmam sincs. Mivel a szakmám olyan, ami annyira nem helyhez kötött, úgyhogy ezt a munkát csinálhatnám Szerbiában, vagy nem tudom. [...] Bennem van az érzés, hogy nem otthon vagyok, de ezen nagyon nem is gondolkozom, de így érzésileg, tudatban ez így megvan, hogy valahol máshol vagyok.” (szerb nő1)

Számukra a kibocsájtó ország és az új lakóhely közötti egyfajta kétlakiság is megoldást jelenthet a jövőben.

„Most hosszú távon nem tudom, mivel szüleim otthon élnek, és egy gyerek vagyok, lehet, hogy jön majd egy olyan, hogy ott kell lennem inkább. Most van kilátásban talán egy munkám, hogy hosszú távon, hogyha most ilyen idealizált tervekről beszélek, akkor az lenne, hogy tudjak itt is, meg ott is dolgozni. Valahogyan nem teljesen megszüntetni itteni életemet. De nem lenne rossz, hogyha tudnék úgy dolgozni, hogy mindenhol dolgozom. Akkor ott is tudnék több időt tölteni.” (szerb nő2)

Érzelmi alapon fogja eldönteni az egyedülálló kínai fiatal nő is, hogy Magyarországon maradjon-e, vagy visszatérjen Kínába.

„A férjemtől függ. Ha a jövőbeni férjem magyar, akkor könnyen lehet, hogy itt maradunk. Az édesanyám idővel vissza szeretne menni, mert sok rokona él Kínában. Ugyan az édesapám azt mondja, hogy ő szeret itt élni, és már megszokta, és itt fog maradni.” (kínai nő1)

A magyarországi hosszú távú tartózkodással kapcsolatban bizonytalanok második csoportját azok alkották, akiknek a munkaerő-piaci helyzete ingatag, ami veszélyeztetheti a megfelelő életkörülmények megteremtését, illetve

fenntartását. Ide tartozott az a szerb férfi is, aki saját származási csoportjába bezáródva él (szerb nemzetiségi faluban él, szerb munkaadónak dolgozik, és szerb nemzetiségi barátnője van), valamint azok az álláskeresők, akik korlátozott anyagi forrással, kevés tartalékkal rendelkeztek.

„Mondjam a gyerekeknek, hogy gyertek vissza? Ahogy nekem a nővérem mondja, hogy hagyd a Pestet és gyere vissza. Mondom, és hol találjak magamnak olyan állást, hogy tudjam fizetni itt a rezsit, legalább a rezsit.” (ukrán nő1)

A magyarországi hosszú távú tartózkodással kapcsolatban bizonytalanok harmadik csoportjába azok tartoztak, akiknek függőben volt az országban való tartózkodást biztosító státuszuk.

„Mivel a státuszom továbbra sem változott, még mindig csak átmenetinek tekintik az itt tartózkodásomat, így nagyon nehéz tervezni. Mindenki arra vágyik, hogy legyen valamilyen stabilitás az életében, itt nem az anyagiakra gondolok, vagy nem elsősorban. Nekem még mindig nincs meg az a biztonságom, hogy tudjam, hogy következő évben is itt leszek még, van bennem egy félelem, hogy mi fog történni legközelebb. [...] Ha én dönthetném el, akkor szeretnék maradni, mert békés országról van szó.” (afrikai férfi – befogadott)

Ide soroltuk azt a kérdezettet is, aki noha a fenti példánál jóval kedvezőbb körülmények között várta az ügyintézés szempontjából kényelmesebb letelepedési engedélyt, ő mégis igazságtalanul hosszan elhúzódó procedúrának érezte azt.

„Ha nem tudom elrendezni a letelepedési engedélyt, akkor megyek tovább. Akkor eladok itt mindent, amim van, és akkor megyek. Osztrákokhoz vagy a németekhez, mert azért a német nyelvvél, úgy ahogy elvagyok, szóval ott nem tudnak eladni. Úgyhogy megyek oda, és akkor kérek ott letelepedési engedélyt” (ukrán férfi)

Az utóbbi interjúalany akár a hosszútávon nem Magyarországon gondolkodók – később tárgyalt csoport – körébe is tartozhatna, azonban ha az ő választásán múlna, akkor nem hagyná el az országot.

„Nekem is, hát nap, mint nap kapok ajánlatot a németekhez, osztrákokhoz munkára, hívnak is nagyon jó pénzért, csak hát ilyen földhözragadt vagyok. Van itt egy kis szőlősöm is, a szőlőt nem akarom hagyni, a szőlőt meg nem vehetem a hátamra, hogy vigyem magammal, úgyhogy aztán azért nem megyek.” (ukrán férfi)

A magyarországi hosszú távú tartózkodással kapcsolatban bizonytalanok negyedik csoportját pedig a viszonylag frissen érkezett, nem magyar származású egyetemi hallgatók alkották, akik esetében a kulturális különbségek léte sem könnyítette meg a beilleszkedést.

„Épp az a baj, hogy nem tudom világosan elképzelni. Mert hiányzik a családom még, az otthon. És ők azt gondolják, hogy amikor befejezem a tanulást, akkor visszamegyek, de még nem döntöttem, hogy mit csináljak. Mert most már megszoktam itt élni. De szerintem csak akkor maradnék itt, ha találok jó munkát, ami tényleg megéri, különben megyek haza.” (török férfi)

Vissza-, vagy továbbmigrálók

Az interjúalanyok közül csupán négy fő valószínűsítette, hogy nem Magyarországon fogja leélni az életét. E csoportban a kínai és vietnámi migránsok jelenléte domináns volt.

A vietnámiak részben a vietnámi kedvezőtlen munkaerő-piaci lehetőségek miatt, részben pedig gyerekeik magyarországi oktatási rendszerben való integrációja miatt halogatja egyelőre a hazaköltözést.

„Egyelőre itt maradunk a gyerek miatt. Most már itt kezdett iskolába menni, akkor járja végig az iskolát itt, ha lehet egyetemre máshova fog menni, Amerikába. Lehet, hogy megy haza Vietnámba dolgozni, akár ez is lehet, de inkább egyelőre itt maradunk. Nehéz egy gyereknek is alkalmazkodni. Például hazaviszem szilveszterkor, és nem tud vietnámiul beszélni, meg írni rendesen, mint itt magyarul. Úgy nem jó neki. Itt jó neki a levegő, a környezet, az oktatás, egészségügy és minden jó neki.” (vietnámi férfi1)

A hosszútávon nem Magyarországon gondolkodók körébe tartoznak azok is, akik a vietnámi kérdezettekkel ellentétben nem a hazájukba való visszaköltözést fontolgatják, hanem előnyösebb, izgalmasabb lehetőségek kedvéért a

továbbmigrálást. A kínai doktornő még budapesti bázissal, de elkezdte kiépíteni a németországi klientúráját. Az ugandai kérdezett, sokszínű tapasztalattal a háta mögött, újabb, még ismeretlen országok „felfedezését” fontolgatta.

„Az utóbbi időben elkezdett foglalkoztatni a gondolat, hogy érdekes lenne Ázsiát megtapasztalni. Az IBM-en belül van lehetőség arra, hogy cégen belül megoldjam ázsiai munkavállalásomat. A feleségem is nyitott lenne egy ilyen kihívásra, úgyhogy valószínűleg élni fogunk a lehetőséggel.” (ugandai férfi)

Integrációt támogató javaslatok, „jó gyakorlatok”

A kérdezettek szinte kivétel nélkül szolgáltak a migránsok beilleszkedését segítő javaslatokkal. Többen hoztak általában nyugati országokban megvalósított integrációt támogató „jó gyakorlatokat”. Annak ellenére, hogy a kérdésfeltevés a saját származási csoportjuk könnyebb beilleszkedését támogató szolgáltatásról szólt, voltak olyanok – elsősorban a magasabb iskolai végzettségű, nyitott személyiségűek, akik más származási csoportok helyzetére is reflektáltak.

A legkeresettebb szolgáltatás a magyar nyelvi képzés volt, melyet a beilleszkedés szempontjából legfontosabbnak tartottak az interjúalanyok.

Természetesen a nyelvi képzés hasznossága elsődlegesen a nem magyar származású migráns csoportok integrációjával kapcsolatban merült fel. Értelemszerűen a magyar származású interjúalanyok csak abban az esetben hangsúlyozták a nyelvi képzés iránti igényt, ha közeli hozzátartozójuk nem beszélt magyarul.

„Jó lenne, ha a nem magyar anyanyelvűeknek lenne nyelvi képzés [...], ha lehetne ilyen szolgáltatáshoz hozzáférni olcsóbban, akkor nyilvánvalóan igénybe vennék. [...] A kínaiak hogy boldogulnak, ők csak segítséggel szerintem, aki nem érti a magyart és az angolt, az egyedül nem fog boldogulni, kizárt dolognak tartom. Ott vagy tolmács szolgáltatását kell igénybe venni, ami borsos áron van, vagy olyan közeli ismerőst, aki tud magyarul valamennyit.” (ukrán férfi1)

Javaslaikat két féle célcsoportnak címezték: egyrészt a hozzájuk hasonló migránsoknak, másrészt pedig az ügyeikre befolyással levő hivatalos szervezeteknek. A hozzájuk hasonló migránsoknak praktikus tanácsokat adtak a hivatalos ügyek intézéséhez.

„Nézzék az internetet, a bevándorlási hivatalban most már sokkal kedvesebbek, mint amikor mi elkezdtek. Az információs pultnál van egy nagyon kedves fiatalember, aki mindenben tud segíteni és szívesen teszi. [...] És nyilván keressenek olyan embert, aki hasonló tapasztalatokkal rendelkezik. Az biztos, hogy mindenben nagy kitartás kell, mindenhol sorra kell várni. Sok időt kell befektetni az egészbe és nem kevés pénzt.” (szerb fiú – anya)

A hivatalos szervek felé az alábbi javaslatokkal éltek:

- a hivatalos levelek nyelvezetének egyszerűsítése, közérthetőbbé tétele;
- a külföldi munkavállalók családtagjait hátrányosan érintő egészségbiztosítási törvény megváltoztatása;¹⁷
- a szigorú szabályozás enyhítése a külföldiek számára kért meghívólevél vonatkozásában (jelenleg ugyanazt a teljes iratcsomagot kéri a hatóság, ha valaki 1 hétre vagy 1 évre szeretne meghívni valakit);¹⁸
- a vízumkényszer megszüntetése az Ukrajnából Magyarországra látogatók esetében;
- a feleségek munkába állásának támogatása a magyar nyelvi képzés mellett, a munkavállalási feltételek könnyítésével.

„Magyarországon, ha valakinek, mint pl. a feleségemnek, családegyesítési célú tartózkodási engedélye van, azzal nem vállalhat munkát. A munkavállaláshoz munkavállalási engedély kell, és ehhez kell, hogy a munkaügyi hivatalban erre a pozícióra 2 hónapig senki ne jelentkezzen. Ez gyakorlatilag csak valamilyen speciális szaktudást igénylő munkakörben reális. Annak a külföldinek, aki ideérkezik, a feleségét munkába állítani nagyon nehéz. [...] Hallottam, nem tudom Olaszországban, ha ott valaki dolgozik, a házastársának családegyesítési tartózkodási engedéllyel van joga dolgozni havi 20 órát. Ez ugye nem teljes állás, de elősegíti a beilleszkedést.” (ukrán férfi2)

A nem magyar származásúak a beilleszkedés szempontjából a legfontosabbnak a magyar nyelvtudást tartották, így körükben a legkeresettebb szolgáltatás a magyar nyelvi képzés volt. A Magyarországon integrációs nehézségekkel küzdő feleség férje „jó gyakorlatot” is hozott a nyelvtudás és a munkavállalás közötti szoros kapcsolat érzékeltetésére.

„Szerintem, amit az állam tudna segíteni, az hogy például ez a magyar nyelv, hogy valami tanfolyam, hogy ingyenes. Norvégiában az kötelező és ingyenes volt. [...] Norvégiában csak 1 évig volt, és megtanult norvégül. Valamit dolgozott is, virágüzletben szerintem.” (szerb férfi3)

¹⁷A Kapcsolat az intézményrendszerrel, egészségügy alfejezetben már részletesen foglalkoztunk ezzel a kérdéssel.

¹⁸ A környező országokban, pl. Csehországban rövid távú látogatás esetén elég, ha a fogadó fél bemutatja a bankszámlakivonatát.

A kínai és vietnámi kérdezetek is az integráció kulcsának tartották a magyar nyelvtudást. Ugyan a tekintetben, hogy közülük mennyien élnének egy ilyen lehetőséggel, nem volt egyetértés.

„Először nekik [kínaiaknak] kellene jól beszélni magyarul. Ez feltétel. Ha nem, akkor nem tud kommunikálni. Ebben például sokat segítené, ha lennének magyar nyelvórák a kínaiak számára. A kínai újságban is vannak nyelvórákról hirdetések, de ez az üzenet, hogy ha meg akarsz tanulni magyarul, akkor meg kell fizetni az árát. Jó dolog lenne, ha ingyen lehetne magyar nyelvtanfolyamon részt venni.” (kínai nő3)

Azonban a közösség jellegzetességeit figyelembe véve - többségük kora reggeltől estig, a hét minden napján, a piacon árul - kellene a nyelvórák időpontját kialakítani.

„Inkább estefelé, inkább munka után tudnának menni. Meg az is biztos, hogy családból egy ember tudna elmenni, és a másik ember vigyáz a gyerekekre, vagy főz, vagy takarít, vagy tanul a gyerekekkel, szóval egy ember tudna elmenni.” (vietnámi férfi1)

Az ingyenes nyelvi képzés mellett az alábbi javaslatokkal éltek a nem magyar származású kérdezetek:

- hivatalos ügyintézés egyszerűsítése;
- egy olyan többnyelvű kiadvány eljuttatása az érintettekhez, ami tartalmazza a különböző státuszokhoz kapcsolódó ügyintézési információkat, valamint tolmácsok és a területen aktív civil szervezetek elérhetőségét;
- tolmács biztosítása a bevándorlási hivatalban azoknak, aki nem beszélnek sem magyarul, sem angolul (elsősorban a kínai, vietnámi, mongol ügyfeleknek);
- több, a külföldiek számára is könnyen hozzáférhető információt a munkaügyi központokba (EURES-hez hasonlóan);
- a külföldiek alkalmazásától nem idegenkedő cégek összegyűjtése;
- egy olyan szervezet létrehozása, mely ingyen segít az ügyintézésben;¹⁹

¹⁹ Mint ahogy említettük, a kérdezetek között elenyésző volt azok száma, akik ismertek volna olyan szervezetet, aki ügyfeleinek ingyen nyújtana segítséget az ügyintézésben.

„Nagyon sok külföldi szerintem azzal sincs tisztában, főleg ezek vízum, tartózkodási engedély, letelepedési ügyek intézése. Olyanok is vannak, akik adó, TB kártya, ezekkel egyáltalán nincs tisztában. Lenne egy olyan szervezet, hogy megismerteti ezeket a dolgokat, és akkor tényleg nagyon jó lenne. [...] Onnantól kezdve, hogy munkakeresés, meg ezeket a papírokat intézni, albérletet keresni, ilyen dolgokban. [...] Nekem nagyon sok olyan honfitársam van, és mindegyiknek ez ilyen napi probléma, hogy gyerekeknek kell iskolát, vagy egy háziorvost.” (mongol nő)

A könyvelő irodát működtető kérdezett szerint hasznos lenne a kínai vállalkozásokat abban segíteni, hogy jobban megismerjék a betartandó szabályokat, és azokat a szerveket, akik ellenőrizhetik őket.

„Hasznos lehetne akár egy kurzuson megismerkedni a társadalom működésével. Lehetne akár erről egy kínai nyelvű kiskönyv is. [...] Több kínai ismerősöm megkeresett már ezzel, hogy jó lenne a kínai újságban megjelentetni ezeket az információkat. Tehát igény van rá. Szerintem az itt élő kínaiak szeretnék a törvényeket betartani, szeretnének biztonságban, nyugodtan élni, úgyhogy segítségre van szükségük.” (kínai nő2)

Mivel a kínai és vietnámi közösségben számos iroda kínálja pénzért a hivatalos ügyek intézésére vonatkozó szolgáltatásait, így itt meg sem fogalmazódott az igény egy olyan irodai szolgáltatás iránt, melyet ingyenesen lehetne igénybe venni.

„Ilyen szolgáltatásra szinte mindenkinek szüksége van. Nem érné meg senkinek, hogy ingyen nyújtson ilyen szolgáltatást. Aki jól beszél, az sok esetben ő maga nyit egy irodát. nagyon sokan élnek abból, hogy kínai ügyintéző irodát nyitnak. Az újságok is tele vannak ilyen hirdetésekkel. Ez komoly üzlet. Kínai és magyar ügyvéd együtt csinálja az irodát.” (kínai nő3)

A nem magyar származású migránsok a magyar társadalomban jelenlévő idegenellenességre is reflektáltak, és iskolai foglalkozásokat, valamint olyan közösségi programok szervezését javasolták, ahol a különböző kultúrájú csoportok bemutatkozhatnak.

A médiának címzett javaslatok között találjuk azt a kárpátaljai magyarok nagyobb társadalmi elfogadása érdekében megfogalmazott kérést, hogy az erdélyi és vajdasági magyarok mellett, róluk is kerüljenek pozitív hírek a médiába.

Egy másik javaslat pedig arra vonatkozott, hogy hasznos lenne, ha rendszeres információt szolgáltatna a média, hogy hol és mikor kerül sor szélsőjobbaldali demonstrációkra.

Összefoglalás

Kutatásunkban a harmadik országbeli állampolgárok magyarországi integrációs helyzetének feltárására vállalkoztunk. Egyrészt kíváncsiak voltunk a migránsokkal munkájuk során találkozó szakemberek (10), másrészt pedig a migránsok (30) beilleszkedéssel kapcsolatos tapasztalataira.

Kutatásunk kiindulópontja az a feltételezés volt, miszerint a harmadik országbeli állampolgárok integrációs teljesítménye nagyrészt a hiányzó információkhoz, kompetenciákhoz való hozzáférés esélyén múlik. Ideértve:

- a fogadó társadalom nyelvének ismeretét;
- a kapcsolati tőkével való ellátottságot;
- valamint a célcsoporttal kapcsolatba kerülő szakemberek ismereteit, nyelvtudását és tapasztalatait.

A kutatási eredmények alátámasztották, hogy azok a magyar származású illetve magyarul jól beszélő migránsok, akik kiterjedt kapcsolati hálóval is rendelkeznek, magyarországi beilleszkedése jelentősen könnyebb, mint a fogadó társadalom nyelvét nem ismerő és gyéresebb kapcsolati hálóval rendelkező migránsok csoportjába tartozóké.

A fogadó társadalom nyelvét nem beszélők egy jelentős hányada ugyan általában úgy érkezik hazánkba, hogy a rájuk váró ügyintézés során számíthatnak családtagjaik, barátaik, vagy a munkahelyük segítségére, azonban a harmadik országbeli állampolgárok egy másik része, különösen a csoport perifériáján lévő befogadottak jellemzően nem részesülnek ilyen jellegű segítségben.

E csoport sajátosságoktól jelentős eltérést mutatnak a kínai és vietnámi közösségek, melyeket az integrációs folyamat előrehaladtával is kevés szál fűz a fogadó társadalomhoz.

Az ügyintézésben egyedül maradó migránsok előtt elméletileg két út marad: a civilszervezetek vagy a piaci szervezetek ügyfélszolgálatához fordulhatnak segítségért. Az előbbi, a befogadottak és az egyéb szerényebb anyagi forrásokkal rendelkező migránsok útja, az utóbbi pedig a jobban szituáltaké. Azonban, a migránsokkal készített interjúk tapasztalata szerint, a valóságban, a harmadik

országbeli állampolgárok a legritkább esetben szereznek tudomást olyan szervezetekről, melyek ingyenes integrációs szolgáltatásokat nyújtanának.

A migránsok beilleszkedéséhez nyújtott segítség, illetve érdekérvényesítés fontos adaléka, hogy az önszerveződő, származási ország specifikus szervezetek általában nem rendelkeznek kellő erőforrással, ismeretekkel ahhoz, hogy valóban betölthessék segítő szerepüket.

A szakemberek és a migráns kérdezetek egybehangzó véleménye alapján az integráció legnehezebb periódusa a tartózkodási engedéllyel való tartózkodás időszaka. Ekkor nehezített a migránsok hozzáférése olyan alapvető, az integrációt megalapozó területekhez, mint a munkaerő-piac, vagy a szociális ellátórendszer.

A szociális ellátórendszeren belül a legnagyobb problémát, a legális munkaviszonnyal nem rendelkezők egészségügyi biztosításának megszerzése jelenti. A munkaerő-piacra való belépés pedig a magyarul nem, vagy nem elég jól beszélők – különösen a kisgyerekes családayák - esetében bizonyul a legnagyobb kihívásnak.

Az oktatási intézményen keresztül történő integráció csak abban az esetben hatékony, ha a tanuló magyar nyelvű képzésben végzi tanulmányait. Azok a Magyarországon továbbtanuló migráns diákok, akik angol nyelvű képzésen vesznek részt, kevés kapcsolatot létesítenek a fogadótársadalom tagjaival és jövőképükben is kevésbé körvonalazódik a magyarországi hosszabb távú tartózkodás.

A magyar oktatási intézményekbe íratott migráns gyerekek sikeres integrációja pedig nem csak számukra jelenthet előnyt, hanem sok esetben családjuk számára is fontos kapcsolatot jelenthet a fogadó társadalom felé.

A migránsok egyik felét – többnyire letelepedettek, családostok – hosszú távú tervei Magyarországhoz kötik, a kérdezetek másik fele között találjuk azokat – többnyire egyedülállóak, akik emocionális okokra hivatkozva bizonytalanok, hogy a fogadó országban maradjanak, vagy visszatérjenek saját országukba. Mindkét csoportban képviseltetve vannak a státuszrendezéssel, munkaerő-piaci nehézséggel küszködők is. A két nagy csoport – Magyarországon maradók,

Magyarország és a kibocsájtó ország között dilemmázók – mellett találjuk azt a kisszámú csoportot – többnyire ázsiaiak, mely egy harmadik utat tervez választani: új országba költözne a jobb boldogulás, a biztosabb jövő, vagy az izgalmasabb élet reményében.

Kutatási hipotéziseink között szerepelt, hogy a harmadik országból származó állampolgárok magyarországi beilleszkedését nehezítheti a fogadó társadalom irántuk tanúsított elutasító magatartása is.

Az interjúk tapasztalata alapján, a migránsok viszonylag ritkán szembesültek negatív attitűdökkel a munkaerő-piacon vagy a lakhatás területén. Viszont annál gyakoribb volt a hétköznapi – utcán, tömegközlekedési eszközön, szórakozóhelyen – elszenvedett negatív megkülönböztetés. Negatív diszkriminációról elsősorban azok a migránsok számoltak be, akik mássága külső jegyekben is megragadható volt. A másság megbélyegző beazonosítása mellett nem egyszer téves beazonosításoknak is ki voltak téve a migránsok.

A migráns szervezetekben dolgozó segítők, ügyintézők és a migráns csoportok tagjai hasonló, a migránsok beilleszkedését támogató javaslatokat, máshol már bevált „jó gyakorlatokat” osztottak meg velünk. Mindezek között a legfontosabb és a leginkább hiánypótló integrációs szolgáltatásnak az ingyenes magyar nyelvi képzés bizonyult. Ezt követte többek között, az ingyenes jogi tanácsadás, a kedvezményes árú vagy ingyenes okmányfordítás, valamint a könnyebb ügyintézést szolgáló többnyelvű információs brosúra, és a külföldieket szívesen alkalmazó cégek listája.

**Az Európai Unió Európai Integrációs Alapjának támogatásával
megvalósult Beilleszkedési utak és lehetőségek
EIA/2007/3.1.1.3. kutatási projektben
vést vevő munkatársak:**

Schumann Róbert, projektvezető
Zatykó Judit, kutató
Rigler-Nemere Zsóka, kutatásszervező
Rigler Szilvia, kutatási-asszisztens